

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

PŘÁTELSTVÍ

FRIENDSHIP

Bakalářská diplomová práce

Autor:	Ing. Drahoslava Rödlová
Vedoucí práce:	PhDr. Marek Kolařík, Ph.D.
Studijní program:	Psychologie
Studijní obor:	Psychologie (PSYN)

Olomouc
2012

*Chtěla bych poděkovat PhDr. Marku Kolaříkovi, Ph.D., vedoucímu bakalářské diplomové práce za trpělivý a vstřícný přístup, za všechny cenné připomínky.
Dále bych chtěla poděkovat všem lidem, kteří mi věnovali svůj čas a podělili se se mnou o svou životní zkušenost a názor.*

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma: „Přátelství“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Mostě, dne 17. 3. 2012

Podpis

Obsah

Úvod.....	5
-----------	---

Teoretická část bakalářské práce

1. Osobní vztahy	6
2. Přátelský vztah.....	8
2.1. Okolnosti provázející vznik přátelství.....	9
2.2. Podstatné charakteristiky (kvality) přátelského vztahu.....	11
2.3. Udržování přátelského vztahu	15
2.4. Proměny přátelského vztahu a okolnosti jeho zániku	16
3. Rozdíly v přátelství mužů a přátelství žen.....	19
4. Přátelství mezi mužem a ženou	20
5. Přátelství jako součást strukturovaných vztahů	21
6. Význam přátelského vztahu v životě jedince	22
7. Realizované výzkumné projekty.....	26
7.1. Přátelství jako duchovní a sociální realita, Rusko, 2006.....	26
7.2. Vnímání sociální opory od rodin a přátel, Mexiko, 2009.....	29
7.3. Vzorce přátelství v české společnosti, Česká republika, 2003	30

Výzkumná část bakalářské práce

8. Metoda výzkumu	34
8.1. Cíle výzkumu a výzkumné otázky	34
8.2. Typ, design výzkumu a technika sběru dat	35
8.3. Výzkumný vzorek	36
8.4. Metoda analýzy	37
9. Výsledky	38
9.1. Vymezení pojmů	38
9.2. Podstatné charakteristiky (kvality) přisuzované hlubokému přátelství.....	40
9.3. Okolnosti vzniku hlubokého přátelství, proměny přátelského vztahu a okolnosti jeho zániku.....	43
9.4. Význam připisovaný přátelství.....	48
9.5. Přátelství mezi mužem a ženou	51

10. Rekapitulace výzkumných otázek	53
11. Diskuse.....	55
12. Závěr	59
13. Souhrn.....	60
Seznam použitých zdrojů a literatury	62
Seznam příloh	64

Úvod

Tématem mé bakalářské diplomové práce je přátelství, zejména přátelství hluboké. Přátelstvím se zabývali filosofové, sociologové i psychologové již v dobách dávno minulých. Na základě provedené rešerše se domnívám, že aktuálnost tématu se časem nejen neztrácí, ale dokonce v souvislosti s proměnami probíhajícími ve společnosti, kdy doznává změn například rodinný systém a roste počet lidí žijících osaměle, může posilovat. Přátelství je založeno na spolupráci a v rovině emocionální je spojeno především s pozitivními emocemi, což v dnešní společnosti, kde se jednou z dominantních charakteristik stala soutěživost, může být jedním z faktorů přispívajících k psychické rovnováze člověka.

Teoretickým východiskem mé práce jsou dosavadní poznatky sociální psychologie v oblasti interpersonálních vztahů, konkrétně vztahů osobních. Výzkumná část je zaměřena na popis a interpretaci lidmi sdílených významů, které přátelství přikládají. Snahou je porozumět specifickým okolnostem či procesům, které se vznikem, udržováním a zánikem přátelského vztahu souvisí na základě životní zkušenosti dospělých lidí.

Z výzkumného tématu vyplývá deskriptivní cíl výzkum, kterým je popsat podstatné charakteristiky pojmu přátelství, okolnosti vzniku a zániku a význam, který je lidmi tomuto vztahu připisován.

1. Osobní vztahy

Prožívání uspokojivých mezilidských vztahů lze řadit mezi základní lidské potřeby. Berežnaja (2010) uvádí, že vztahy vznikající mezi lidmi v procesu dlouhodobého vzájemného styku jsou tvořeny dvěma základními systémy – systémem vztahů formálních, například obchodních nebo pracovních apod., vyznačujících se funkčně rolou charakteristikou a systémem vztahů neformálních, osobních, které jsou individuální - vznikají na základě životní zkušenosti člověka, jeho individuálního postoje ke zkušenostem a událostem minulým, současným i budoucím.

Současně Berežnaja (2010) v rámci filozoficko - metodologického rámce zmiňuje, že přístupy k osobním vztahům byly z jedné strany formovány rozvojem humanistické psychologie a z druhé strany „dialogickým“ vnímáním lidských kontaktů, rozvíjejícím se na bázi idejí různých filosofů, psychologů, antropologů a dalších myslitelů.

Osobní vztahy nejsou nikým ustanovovány, vznikají spontánně, potichu, pod vlivem celé řady psychologických okolností. Jednou z nejdůležitějších vnitřních pohnutek jedince k navázání emocionálně intenzivního osobního kontaktu je potřeba komunikace.

Osobní vztahy jsou subjektivní. Pozitivní nebo negativní charakter osobních vztahů je podle Berežnaji (2010) v každém jednotlivém případě výsledkem souhrnu vkladů, ocenění, které osobnost poskytuje ve vztahu za konkrétních okolností. Osobní vztahy jsou spojeny s prožíváním kladných i záporných emocí a váží se k aktivačně – motivačnímu systému člověka. Jejich obsahem je široké spektrum emocionálních stavů člověka – láska, nenávist, respekt, pohrdání a další.

Osobní vztahy a jejich různé úrovně chápe Berežnaja (2010) jako „živé“, dynamické a nestálé, jsou podle ní spíše subjektivně vnímaným procesem než stabilním stavem. Realizují se v rámci určitého sociálního kontextu a jsou tak ovlivňovány nejen osobnostními činiteli, jakými jsou například osobnostní rysy jedinců, hodnotová orientace jednotlivých účastníků vztahů a jejich postoje, tak také vlivy sociálními.

V souvislosti s osobními vztahy vystupuje jako důležitý prvek blízkost vztahu. Kelley (1986, in Výrost, Slaměník, 2010, str. 236) charakterizuje blízkost takto: „*za blízké můžeme považovat ty osobní vztahy, jejichž prostřednictvím osoba ovlivňuje jiné osoby často, silně, v různých sférách činnosti a relativně dlouhou dobu.*“

Výrost a Slaměník (2010) uvádí, že ke stanovení blízkosti lze přistupovat z hlediska obsahového, tzn., že určujícími charakteristikami bývají láska, péče, opora apod. Zároveň však s ohledem na transformaci vztahů v důsledku emocionálních změn u jedince a jeho konkrétní životní situace poukazují na problém takové operacionalizace.

Spolurozhodujícím faktorem kvality blízkých vztahů je podle Soudkové (2006) emoční inteligence, která se vyvíjí po celý život jedince.

Gardner (1989, in Goleman, 1997) pak uvádí, že v každodenním životě není žádná inteligence důležitější než právě inteligence mezilidských vztahů.

Emoční inteligence dovoluje navázat mezilidské vztahy, budovat je a také umožňuje jedinci být v souladu s lidmi, kteří tvoří jeho nejbližší okolí.

Mezi kvality důležité přispívající k emoční inteligenci Soudková (2006) řadí sebeuvědomění a sebeovládání, vytrvalost a schopnost vyvinout úsilí a sám sebe motivovat. Zároveň jako podstatnou kvalitu vidí také empatii, tedy schopnost uvědomovat si vlastní city, jakož i vidět a chápat city druhých lidí. Jde podle ní o pochopení situace člověka nikoli objektivně definované, ale subjektivně prožívané.

Další významnou charakteristikou blízkých vztahů je podle Výrosta a Slaměníka (2010) také vzájemná závislost, která vyjadřuje, že osoby, které jsou si blízké, se také vzájemně výrazně ovlivňují a to nejen na úrovni vnějších projevů chování, ale i ve svém prožívání.

Slaměník (2011) v této souvislosti dále uvádí, že partneři se dostávají do vzájemné závislosti, když si začnou uvědomovat společnou odpovědnost za vzájemnou psychickou pohodu, když usilují o vzájemné porozumění a pomoc při řešení problémů druhého.

Jako vztahy blízkých osob se osobní vztahy podle Křivohlavého (1986) realizují ve vzájemné dyadické interakci. Piontkowská (1976, in Nakonečný, 2009) uvádí čtyři kroky ve vývoji dyadického vztahu – výběr partnera, vyjednávání a vzájemné prozkoumávání, vytvoření závazku či závislosti a institucionalizace.

Za blízké vztahy se tradičně považují vztahy rodinné a vztahy přátelské. Mohaupt (1998) v této souvislosti zmiňuje, že zatímco vztahy rodinné (příbuzenské) vznikají na základě pokrevní příbuznosti v primární sociální skupině a jsou téměř nevýběrové, vztahy přátelské se v euroamerické kultuře řadí do skupiny vztahů sociálně podmíněného dobrovolného výběru.

2. Přátelský vztah

Pojem přátelství má dlouhou historii, v různých etapách společenského vývoje získávalo nové kvality a realizovalo se v různých formách. Pojem přátelství souvisí se společenskými a kulturními podmínkami a spolu s nimi se v průběhu času mění.

Dosud zajímavá je typologie přátelství vytvořená Aristotelem. Aristoteles rozlišil tři druhy přátelství – přátelství pro užitek, přátelství pro rozkoš a dokonalé přátelství. K prvním dvěma typům přátelství dále uvádí:

„Ti tedy, kdo se mají rádi pro užitek, nemilují jeden druhého pro jejich osobu, nýbrž proto, že se jednomu od druhého dostává nějakého dobra; stejně jest tomu u těch, kdo se milují pro rozkoš“ (Aristotelés, 1996, str. 182).

Dokonalé přátelství podle něj vzniká mezi lidmi dobrými a v ctnosti si podobnými. Teprve ti, kteří přejí dobra svým přátelům pro jejich osobu, bývají podle Aristotela pravými přáteli a takové přátelství je stálé, protože se v něm spojuje všechno, co mezi přáteli má být.

V současné době není snadné určit obsah pojmu přítel, lze jej však vymezit jako pojem vypovídající o kvalitě a charakteru vztahu.

Allan (1979, in Machonin et al., 1996, str. 175) se pokusil konceptualizovat přátelský vztah jako *„soukromý vztah mezi jedinci, který je dobrovolný, symetrický a aktéři v něm vystupují takoví, jací jsou“*.

Přátelství stejně jako jiné osobní vztahy v mnohém závisí na systému sociálních vztahů, okruhu bezprostředních osobních kontaktů, příslušnosti k sociální skupině a společných aktivitách skupiny.

Berežnaja (2010) uvádí, že na přátelské vztahy lze aplikovat model osobních vztahů amerického psychologa G. Levingera, který sestává z pěti vývojových fází:

- 1) Na počátku je atraktivita (přitažlivost), která předchází vzniku vztahu;
- 2) Formování vztahu;
- 3) Pokračování vztahu, znamenající růst, upevnění vztahu a zachování dosažené úrovně, nebo snížení úrovně a stability;
- 4) Oslabení nebo zhoršení vztahů;
- 5) Ukončení vztahu v důsledku smrti jednoho z partnerů nebo konfliktu.

2.1. Okolnosti provázející vznik přátelství

Mezi faktory ovlivňující vznik přátelství se řadí faktory biosociální (věk, pohlaví, etnická příslušnost aj.), psychosociální (například osobnostní typ a inteligenční úroveň), fyzické (zdravotní stav, vzhled či geografická blízkost) a v neposlední řadě sociální (vzdělání, profese, ekonomické postavení, sociální postavení – status a další).

Musil (2004) poznamenává, že přestože empirické práce ukazují, že přátelské vztahy jsou založeny na sociální stejnorodosti, především pak stejnorodosti statusu a hodnot, někdy společný zájem, koníček stírá význam statusu a lidé z různých vrstev se stávají přáteli.

Současně se v této souvislosti vyjadřuje i Dreher (2009), který uvádí, že se vznikem fenoménu přátelství mohou být generace, pohlaví, stav, třídy, kultury a další strukturální rysy sociálních podmínek překonány, avšak zpravidla se přátelství vyskytují mnohem častěji v rámci relevantních sociálních skupin a prostředí.

Podobně také Lepp (1966, in Nakonečný, 2009) zdůraznil, že přátelství může vznikat mezi lidmi odlišných ras, národností, náboženského vyznání apod., ale že zdrojem přátelství jsou především společné životní podmínky a příbuznost životních cílů. Současně u vzniku přátelství podtrhuje podobnost povah.

O životním cíli, jako významném faktoru ovlivňujícího vznik přátelství se ve své studii zmiňuje také Nikitina (2011), která dále uvádí, že vznikajícímu přátelství prospívá především jednota pohledů, zájmů, ideálů a jako nezbytné podmínky vzniku přátelství zdůrazňuje vzájemný respekt, osobní sympatie a oddanost přítele příteli.

Ke vzniku a udržování dobrých přátelských vztahů přispívá podle Křivohlavého (1986) splnění dalších podmínek, mezi něž lze řadit vzájemnou úctu mezi jedinci a chápání druhého člověka jako svébytnou bytost se svými vlastními potřebami a hodnotami.

Podle Vágnerové (2007) je při uzavírání přátelských vztahů důležitá vzájemná přitažlivost (atraktivita). Hewstone a Stroebe (2006) uvádí, že přitažlivost jsou: „*Pozitivní pocity směřované k druhému jedinci včetně tendence vyhledávat jeho přítomnost*“.

Tato spontánní přitažlivost je důležitým faktorem zejména při vzniku přátelského vztahu a v počáteční fázi vztahu a podle Nakonečného (2009) může nabývat dvou různých podob - přitažlivost fyzickou a přitažlivost duchovní.

Přitažlivost může přátelství podněcovat, avšak nemusí nutně vést ke vzniku přátelství, „jelikož přátelství vyžaduje mnohem více, konkrétně vzájemně závislý vztah, v němž jsou jedinci ochotni koordinovat své jednání a zohledňovat zájmy druhých“ (Hewstone, Stroebe, 2006, str. 429).

Na základě výsledků výzkumů přátelských vztahů, kdy bylo zjištěno, že přátelé jsou si podobnější, než lidé, kteří se neznají, vyvozují Hewstone a Stroebe (2006), že silným faktorem podporujícím přitažlivost a přátelství je podobnost, zejména podobnost v postojích.

Důležitým pozitivním jevem objevujícím se v oblasti přátelských vztahů je také afiliace, kterou Hewstone a Stroebe (2006) vymezili jako tendenci vyhledávat společnost druhých lidí bez ohledu na pocity vůči nim. Podle Nakonečného (2009) je přátelství jednou z nejdůležitějších forem afiliace.

Přátelský vztah by nemohl vzniknout a existovat bez komunikace. Vzájemný vztah dvou lidí se podle Křivohlavého (1986) vytváří v rámci komunikační interakce a komunikace je předpokladem vzniku přátelského vztahu. Komunikovat podle něj znamená sdělovat druhé osobě informace a poskytovat jí tzv. metakomunikační klíče, kterými je doplňována sdělovaná informace o to, co stojí nad sdělovaným obsahem – například zda jde o žert, o domněnku či fakt.

Lidé nesdělují pouze holá fakta, ale také postoje ke sdělovanému obsahu a postoj k posluchači.

„V každém našem sdělení je možno slyšet více. Vždy je tam přítomen v přerůzné formě i náš postoj k tomu, o čem hovoříme“ (Křivohlavý, 1986, str. 100).

Křivohlavý (1986) dále uvádí, že kromě postojů lidé při komunikaci sdělují také své sebepojetí, kvalitu vzájemného vztahu, pravidla vzájemného styku, své žádosti. A i přesto, že se v průběhu života jedinec setká se spoustou lidí, jen s některými naváže přátelský vztah a jen výjimečně dojde ke vzniku hlubokého přátelství.

Moore (2007) uvádí, že na vznik přátelství neexistuje konkrétní recept, přátele nelze hledat podle určitého klíče. Připouští, že některá přátelství mohou vzniknout náhle. Lidé při prvním setkání cítí, jakoby se znali již dlouhá léta a uvědomují si výjimečnou spřízněnost svých duší:

„Přátelství někdy rozkvetne jakoby v jediné chvíli“ (Moore, 2007, str. 110).

Avšak většina přátelských svazků podle něj vzniká pomalu, jakoby se vynořuje z širokého oceánu ostatních vztahů, když dochází k jejich postupné a trpělivé oboustranné kultivaci.

Podle Berežnaji (2010) skutečnému přátelství obvykle předchází období hledání, občasně selhání a nestabilní vzájemné kontakty.

2.2.Podstatné charakteristiky (kvality) přátelského vztahu

Rovnost (symetrie). Přátelství lze podle Vágnerové (2007) vidět jako neformální symetrický vztah založený na rovnosti obou partnerů. Podle Leiba (2007) u přátelského vztahu oproti vztahům formálním neexistuje nadřazenost a podřízenost.

Dobrovolnost a výběrovost. Podle Řehákové (2003) jedinec do přátelských vztahů vstupuje na základě vlastního uvážení a rozhodnutí, z podstaty své vůle, což úzce souvisí s osobní svobodou a se sebevyjádřením. Moore (2007) uvádí, že přátelé na rozdíl od rodin nejsou vázáni požadavkem určitého způsobu života a z tohoto hlediska tak mají výhodu odstup. A je to podle něj právě odstup, který umožňuje si dobrovolně zvolit vzájemnou blízkost.

Vzájemná závislost. Hewstone a Stroebe (2006) uvádějí, že v celoživotních přátelských svazcích ve všech sociálních skupinách lze vzájemnou závislost shrnout pod pojem reciprocita. Reciprocitu následně vymezují jako základní pravidlo ve vztazích, na jehož základě může jedinec očekávat zisky například v podobě statusu, přitažlivosti, podpory a lásky podle míry, v níž tyto zisky zajišťuje druhému jedinci ve vztahu. Podle Bedrnové (1990) přátelství zahrnuje touhu nejen brát, nýbrž i nezištně dávat.

Podle Slaměníka (2011) se vzájemná závislost také projevuje změnami chování s ohledem na prožívání a chování druhého. Uvádí dále, že se vzájemnou závislostí stoupá role závazku, který představuje dlouhodobou orientaci na zájmy a potřeby partnera s tendencí zachovat, případně rozvíjet vztah. Současně také zmiňuje, že vzájemná závislost je úzce provázaná s teorií sociální výměny, jejímž základním principem je maximalizovat zisk a minimalizovat náklady. Domnívá se však, že pokud se mezi partnery rozvine vzájemná závislost, pak spíše než na základě vkladů a zisků funguje vztah na základě normy sociální odpovědnosti či závazku.

Věrnost a přítomnost. Moore (2007) uvádí, že přátelství nevyžaduje přílišnou aktivitu, ale co vyžaduje, je věrnost a přítomnost. Zmiňuje, že přítomnost může mít podobu návštěv, telefonních hovorů, dopisů a pohlednic. Zmiňuje, že přátelé nemusí být ani sousedy, ani spolupracovníky a že je může dělit vzdálenost mnoha tisíc kilometrů. Takové přátelství je podle něj samozřejmě podmíněno věrností citů, a jestliže se tato věrnost oslabí, přátelství mizí.

Věčnost. Moore (2007) sděluje, že jak v trvalých vztazích, tak i v těch časově omezených, lze pocítit věčnost. Podle něj určitá nálada či charakter zážitku bez ohledu na dobu trvání vztahu mohou vyvolat věčnost, přátelství potom zůstane navždy v představách, a to i tehdy, když se vytratí konkrétní osobní vztah.

„Přátelství nemusí vydržet po celý život, a přece může v duši zanechat věčnou stopu“ (Moore, 2007, str. 266).

Intimita. Podle Slaměníka (2011) je intimita interaktivní proces, když jedinec vyjádří o sobě samém relevantní pocity, mínění a osobní informace jiné osobě.

Výrost a Slaměník (2010) uvádějí, že intimita je překročením hranice privátní zóny jedince, znamená vlastně sebeodhalování a bývá považována za synonymum blízkosti dvou lidí.

Berežnaja (2010) uvádí, že skutečná intimita je spojením životních cílů a perspektiv přátel při zachování identity a individuality každého z nich, což je možné pouze na základě relativně stabilního obrazu "já".

Mezi znaky intimity přátelského vztahu řadí Vágnerová (2007) sdílení přítomnosti, potřebu častého kontaktu a společných aktivit. Dále také například potřebu otevřenosti a porozumění, schopnost a ochotu sdílet důvěrné informace i emoce, respekt a vzájemnou důvěru.

„Otevření se“. Přátelství znamená otevřít druhému člověku své nitro, nebát se vyjádřit své pocity. Nikitina (2011) uvádí, že společenství přátel, ve kterém jeden odkrývá druhému důležité a posvátné, obohacuje oba, dovoluje lépe pochopit a uvědomit si to, co se děje v jeho vlastní duši.

Nezbytným předpokladem pro otevření se příteli je komunikace a dialog.

„Komunikace člověka s člověkem je onou formou kontaktu, při níž se nejen srovnává rozum s rozumem, poznání s poznáním, názor s názorem, ale kdy se rozvírá člověk člověku, tj. celé lidské nitro – pospolu složky rozumové, citové i mravní – nitru jinému“ (Machovec, 2004, str. 87).

Významnou úlohu v takovémto otevírání se jedince druhému jedinci hraje podle Soudkové (2006) schopnost naslouchat druhé osobě a schopnost vžít se do postavení a pocitů druhé osoby. Rozlišuje v této souvislosti citovou a myšlenkovou empatii. Při myšlenkové empatii naslouchající osoba dává najevo, že rozumí tomu, co má druhá osoba na mysli, zatímco v případě citové empatie je brán zřetel na pocity sdělující osoby, vážící se k právě sdělovanému obsahu.

Křivohlavý (1986) píše, že naslouchat příteli znamená něco víc než jen slyšet, při naslouchání jde především o to vidět, že přítel chce něco sdělit. Jde o to, zastavit se, věnovat příteli čas a věnovat pozornost vytvoření podmínek pro soukromý rozhovor tak, aby se rozhovor neodehrál před cizími lidmi a ve spěchu.

Dále Křivohlavý (1986) zmiňuje, že prosba k vyslechnutí od jednoho jedince k druhému obvykle nepřichází přímo, ale často skrytě a nonverbálně a že touhu k nalezení člověka ochotného naslouchat mohou podle něj lidé sdělovat dotykem při podání ruky, pohledem očí, pomalým přiblížením a následným váhavým odstupem.

Prostor k naslouchání a společnému sdílení přátel se podle Machovce (2004) otevírá zejména v rámci dialogu, který se vyznačuje aktivitou obou účastníků, zpětnovazební odezvou, bezpodmínečnou úctou k partnerovi a autentičností projevů.

Machovec (2004) dále uvádí, že dialogem se rozumí víc než pouhá diskuse, výměna názorů. Rozumí se jím nejvyšší forma lidské komunikace, při které se ve vzájemném styku dvou lidí z obou stran vědomě usiluje o celkové rozevření člověka člověku.

V dialogu dvou přátel za atmosféry vzájemné důvěry a úcty lze podle Křivohlavého (1986) otevřít nejcitlivější osobní otázky týkající se prožívaných radostí, nadějí, ale i nejistot, chyb a omylů.

Křivohlavý (1986) označuje pak takovýto dialog jako bytostný a uvádí, že v tom spočívá vlastní hodnota bytostného dialogu, který pak má ochrannou i léčebnou kvalitu. Častou motivací k přátelskému dialogu se podle něj stává touha podělit se s partnerem o tíživé otázky či osobní problémy vyvolávající v jedinci vnitřní napětí.

Takovéto otevření se příteli je však podle něj podmíněno přátelskou atmosférou, přátelským přijetím, které vylučuje chladné a odměřené přijetí či přezíravý postoj druhého z partnerů přátelského vztahu.

Křivohlavý (1986) dále poznamenává, že překážkou dialogu pak mohou být určité obavy o vlastní pověst či prestiž, spěch, netrpělivost, ale také příliš velké očekávání od dialogu. Zdůrazňuje, že přátelský dialog se nemůže rozvinout v případě, že se jeden z partnerů povyšuje nad druhého, je egocentrický a prosazuje své vlastní zájmy za každou cenu. Takováto snaha ve vztahu dominovat podle něj ruší jakýkoliv dialog, který se pak stává diskusí. Důležitou podmínkou uskutečnění přátelského dialogu je tak podle něj osobní zralost obou partnerů.

Piaget (podle Křivohlavého, 1986) stanovil tři podmínky dobré funkce dialogu - existence určitého žebříčku společných hodnot, stejnost hodnot (jejich ekvivalentnost) a reciprocitu ve vztahu, která je dána vyváženým střídáním vzájemného naslouchání a sdělování od obou partnerů.

Důvěra. „Přátelství předpokládá naprostou důvěru, která může být odňata anebo dána vždy jenom celá“ (Maurois, 1935, str. 81).

Řeháková (2003) uvádí, že důvěra musí být přítomná v každém skutečném přátelství současného světa a že bez důvěry musí přátelství ztroskotat.

Podle Křivohlavého (1986) je důvěra předpokladem přátelského dialogu.

Moore (2007) uvádí, že s důvěrou je vysoce ceněna poctivost a upřímnost, umění uchránit tajemství a v této souvislosti zdůrazňuje, že to, co se odehrává mezi určitými přáteli, musí být před jinými přátelskými vztahy chráněno. Pro přátelství je tak také podle něj významná určitá míra exkluzivity.

Vzájemná úcta. Maurois (1935) zahrnuje úctu mezi základní znaky přátelství. Zdůrazňuje, že je nutné si uvědomit, že právě úcta umožňuje v přátelském vztahu upřímnost. Píše, že od toho, kdo nás má rád, kdo se nám obdivuje, přijmeme vše, neboť od něho můžeme přijmout i výtku, aniž bychom ztratili víru v sebe, víru, bez níž by život byl příliš bezútěšný.

Náročnost. Charakteristickým znakem přátelství jsou podle Bedrnové (1990) vzájemné nároky. Má-li mít podle ní přátelství vyšší úroveň, pak vyžaduje oboustrannou náročnost a spolu s náročností také vzájemnou odpovědnost. Protože se domnívá, že jen sociálně zralí lidé mohou vytvořit skutečně přátelský vztah charakterizovaný vysokými vzájemnými nároky a dobrovolně přijímanou odpovědností, je podle ní obsahová stránka přátelství silně ovlivněna sociální zralostí obou účastníků vztahu.

Nezištnost. Maurois (1935) uvádí, že nezištnost je jedním z nezbytných rysů přátelství a dodává v této souvislosti, že povinností přítele, který může pomoci je uhádnout starost druhého a vyjít mu vstříc dříve, než byl o to požádán.

2.3.Udržování přátelského vztahu

Moore (2007) uvádí, že přátelský svět je udržován dobrými společenskými způsoby, sférou lidského stýkání. V moderní kultuře podle něj není snadné kultivovat přátelství, a to nejen proto, že život je tak rušný, ale také proto, že upadají mnohé hodnoty, které kdysi přátelství posilovaly a udržovaly.

Dále píše, že bývá rozumné přátelství kultivovat nepřímo. Přátelství podle něj obvykle nereaguje dobře na tlak, a proto bývá v zájmu možného budoucího pozitivního vývoje nejvhodnější nejprve jen registrovat známky potenciálního přátelství a nechávat je v klidu dozrát.

Podle Nikitiny (2011) se skutečné přátelské vztahy nerozvíjejí automaticky, o zachování přátelství je nutné se starat.

Soudková (2006) uvádí, že v rámci udržování přátelského vztahu je nutné si uvědomovat a respektovat podstatu druhého člověka projevující se v jeho specifickém myšlení, prožívání a jednání. Podle ní je přínosné potvrzovat důležitost druhé osoby, v projevech vůči druhé osobě by měla dominovat upřímnost a autentičnost.

Přátelský vztah během doby svého trvání podle Vágnerové (2007) je ovlivňován četností kontaktů, vzájemnou dostupností a je posilován sdílením různých zkušeností, kumulací společných prožitků i poskytnutou pomocí v různých zátěžových situacích.

2.4.Proměny přátelského vztahu a okolnosti jeho zániku

Vágnerová (2007) uvažuje o vývoji a proměnách přátelských vztahů v kontextu životního cyklu jedince – s věkem přátelství prochází výraznou změnou.

Některé přátelské vztahy během života jedince vznikají, některé zanikají a jiné se mění.

Vágnerová (2007) uvádí, že v období mladé dospělosti většina jedinců udržuje více přátelských vztahů s různou mírou kvality a intimity, sociální síť přátelských vztahů v tomto období tak bývá široká a různorodá.

Tyto vztahy podle ní slouží k získání zkušenosti s pozitivními aspekty vztahů, kterými jsou zejména podpora nebo obdržená rada. Dodává, že současně prostřednictvím těchto vztahů jedinec získává zkušenosti i z opačného pólu – roviny negativních jevů doprovázející osobní vztahy, mezi něž lze řadit různá zklamání, zarmoucení, vzájemné nepochopení.

Přátelství může nabývat různých forem. V dospělosti podle Vágnerové (2007) nabývá významu hlubší přátelský vztah, přičemž významnou příčinou změny vztahu je proměna citové vazby k druhé osobě.

Berežnaja (2010) v souvislosti s prohlubujícím se přátelským vztahem předestírá, že nejdůležitější podmínkou dynamiky vztahů podle ní je způsobnost člověka k osobnostnímu růstu.

S prohloubením vztahu se podle Berežnaji (2010) kvalitativně mění nejen psychologické mechanismy výběru přátel, ale také kritéria osobní slučitelnosti, subjektivní význam jednotlivých skutečných či imaginárních psychologických podobností a rozdíků.

U hlubších přátelství dochází k jejich stabilizaci a vyznačují se dlouhodobější charakteristikou, a to i přesto, že se v průběhu času v závislosti na právě prožívané životní fázi a v důsledku rozdílného osobnostního rozvoje může měnit míra intimity těchto vztahů.

Kolísavý charakter má podle Vágnerové (2007) především četnost setkávání přátel. Uvádí, že v období, kdy lidé založí rodinu, kdy mají malé děti, bývá většina času věnována rodinným záležitostem a frekvence vzájemných kontaktů s přáteli klesá. Přátelský vztah se tak podle ní proměňuje zejména při životních předělech, kterými jsou narození dítěte, odchod dítěte z domova rodičů, a také v situacích ztráty – úmrtí blízkých osob, rozchod s partnerem apod.

V důsledku životních změn během dospělosti se přátelské vztahy podle Vágnerové (2010) diferencují na trvalejší a dlouhodobější přátelství, a vztahy povrchnějšího charakteru.

V důsledku proměn přátelských vztahů se v závislosti na změně specifického významu připisovaného jedincem konkrétní osobě a konkrétnímu vztahu v určité životní etapě proměňuje také sociální síť, kde přátelské vztahy zaujímají významné specifické místo.

Vedle vztahů přátelských vznikají a existují další vztahy k lidem, kteří se nazývají známými.

Vágnerová (2010) uvádí, že se známými lidmi jsou konány stejné nebo podobné aktivity, ovšem tyto vztahy nemusejí být natolik intimní, dobrovolné a spontánní v té míře, jako vztahy přátelské i přesto, že oba typy vztahů jsou založeny na směně, reciprocitě a podpoře zájmové, emocionální a případně také podpoře ekonomické.

V životní etapě, kdy děti odrůstají a lidé získávají více času pro sebe, frekvence vzájemných kontaktů přátel opět narůstá. Podle Vágnerové (2010) dochází k upevňování emoční vazby mezi přáteli, kdy si starší jedinec více uvědomuje citovou hodnotu přátelství a obvykle si jej více váží.

V procesu proměn přátelských vztahů se také v období pozdní dospělosti podle Vágnerové (2010) projevují charakteristické rozdíly mezi přátelstvím udržovaným mezi muži a přátelstvím udržovaným ženami.

Uvádí, že u mužů se více než v předchozích obdobích prohlubuje intimita dlouhodobých přátelských vztahů, pro starší muže se přátelství stává důležitějším, než tomu bylo v předchozích obdobích.

U žen podle jejího mínění většinou nedochází v pojetí přátelství a jemu přisouzené hodnotě v průběhu životní cesty k výraznějším proměnám.

„Blízké přítelkyně, mají obdobnou funkci, jako měly po celou dobu: jsou důvěřnicemi, rádkyněmi i zdrojem pomoci a emoční opory, pokud by jí bylo potřeba“ (Vágnerová, 2007, str. 297).

Součástí dynamiky přátelských vztahů je i jejich zánik. Vágnerová uvádí, že přátelské vztahy zanikají vyčerpáním tzv. vztahového potenciálu, popřípadě jsou vyvolány nepředvídatelnou kumulací vztahových proměn.

Další příčinou může být nemožnost vzájemného kontaktu ať z důvodů časových či prostorových. Finchum (2005) ve své studii na téma udržování přátelských vztahů při velké prostorové vzdálenosti uvádí, že odloučení přítel je významnou životní změnou či předělem a proces změn je spojený s vnitřní individuální historií, která obsahuje soubor životních zkušeností.

Vliv na udržování vztahu na dálku, příp. na jeho zánik má podle ní významnou roli zejména hloubka přátelského vztahu a pociťovaný závazek k přátelství, stanovení plánu vzájemného zvládnutí a přizpůsobení se situaci a struktura různých typů komunikace. Finchum (2005) podtrhuje, že budoucnost přátelského vztahu po odloučení přítel výrazně ovlivňují existující chyby v komunikaci.

Bedrnová (1990) připomíná, že bychom zaniklý přátelský vztah neměli chápat jako vztah rozchodem nějak znehodnocený. Za předpokladu, že se partneři v přátelském vztahu dokázali rozejít ať již z objektivních či subjektivních příčin kulturně, tak by takový vztah podle ní měl vždy zůstat součástí našeho vnitřního života a následně přispět k sociálnímu a morálnímu zušlechťení.

3. Rozdíly v přátelství mužů a přátelství žen

Přátelství mužů se podle Vágnerové (2007) odlišuje od ženských přátelství. Mužské přátelství se podle ní obvykle vyznačuje menší mírou intimity a jeho charakter je spíše instrumentálního rázu, přičemž jeho podstatou bývá sdílení různých aktivit a zájmů.

Píše, že muži se i přátelům méně otevírají a méně hovoří o svých problémech. Pokud se odhodlají o svých problémech hovořit, činí tak většinou formou krátkého, jednoduchého sdělení, přičemž jejich cílem je spíše snaha o dosažení praktického řešení než snaha o získání emoční opory.

V obsahu mužské komunikace tak podle Vágnerové (2007) převažují témata vnějších událostí, jakými jsou například politika, práce či sport.

Muži mají i v přátelských vztazích potřebu zdůrazňovat svou sílu a kompetenci ať jde o pracovní či jiné prostředí, kde dosáhli určitých znalostí či výkonů. „*Pro muže je takový vztah důležitým prostředkem k udržení pozitivního sebepojetí*“ (Vágnerová, 2007, str. 63).

Vágnerová (2007) zmiňuje, že přátelství žen se vyznačuje vyšší intimitou, důvěrností a na rozdíl od mužských přátelství jde většinou o hlubší vztahy. Ženy v přátelských vztazích podle ní oceňují zejména možnost sdílení důvěrností, vzájemnou otevřenost, a že pro mnohé ženy je přátelství výrazným zdrojem pomoci a podpory při řešení osobních problémů.

V přátelské komunikaci se podle Vágnerové (2007) ženy nevyhýbají osobním tématům a projevuje se u nich sklon k větší důvěrnosti a to více sebeodhalujícím způsobem.

Ženská přátelství nejen že pomáhají zvládat různé životní těžkosti, ale slouží i jako emoční opora a prevence osamělosti. „*Ženská přátelství mohou tudíž přinášet víc uspokojení, ale na druhé straně bývají také častějším zdrojem zklamání*“ (Vágnerová, 2007, str. 64).

4. Přátelství mezi mužem a ženou

Maurois (1935) rozvádí otázku, zda je možné přátelství mezi mužem a ženou. Uvažuje, zda je vůbec možné, že by z takového vztahu vymizela někdy smyslnost, a pokud ano, necítila by se i ta nejméně koketní žena dotčena? Domnívá se, že muž, který by mohl žít vedle ženy tak volně, jak to předpokládá přátelství, a nevzplane nikdy touhou, odporuje vši přirozenosti. Ztratí-li pak rovnováhu, rozehrává se celý mechanismus vášní, obává se prohry, přestává být upřímným, objeví se žárlivost, která odnímá duši klid a pohodu, jež jsou podle něj nezbytné k vzájemnému duševnímu přátelství.

V rámci svých úvah Maurois (1935) uvádí tři skupiny, kdy podle něj může vzniknout „čisté“ přátelství mezi mužem a ženou. Do první skupiny zařazuje lásky maloduchých lidí, kteří nemají odvahu překročit okraje citu. Ve druhé skupině lze nalézt lidi staršího věku, kteří překročili věk lásky a hledají útočiště v přátelství, když dodává, že jim zbyla pouze vzpomínka koketerie a pomyslný pojem žárlivosti a i to však již dodá podle něj melancholického kouzla přátelství naprosto rozumovému. Do třetí skupiny pak zařazuje bývalé milence, kteří bez roztržky dokázali přejít z lásky do přátelství. S vyprcháním citů zanikly podle něj i povážlivé účinky žárlivosti a koketerie. Ze všech druhů přátelství mezi mužem a ženou je podle něj tento nejpřirozenější.

Ve svých dalších úvahách však Maurois (1935) nastiňuje, že je úzkoprsé chápat poměr muže a ženy jedinečně ze stanoviska lásky. Připouští, že jejich intelektuální styky jsou nejen možné, ale často i snadnější. Existuje podle něj minimálně dvojí řešení složitého problému přátelství mezi mužem a ženou. První je směs lásky a přátelství, vztah zároveň duchový i pudový. Druhé je přátelství mezi mužem a ženou, z nichž každý má svůj erotický život někde jinde vyvážen.

K přátelskému vztahu mezi mužem a ženou se vyjadřuje také Bedrnová (1990), která rovněž uvádí, že nejčastěji takové přátelské vztahy představují doznívání milostného poměru za situace, kdy ze vztahu byly postupně vytlačeny sexuální aspekty. Jako důvody uvádí jiné vztahové naplnění jednoho z účastníků původně milostného vztahu, zdravotní potíže nebo změněnou situace v rodině. Poznává, že přátelství mezi mužem a ženou může na tomto základě po nějakou dobu existovat, zpravidla však nemá na růžích ustláno, protože se stává terčem nedůvěry, žárlivosti a útoků těch osob, které mezitím naplnily vztahovou kapacitu jednoho či druhého účastníka podobného vztahu.

5. Přátelství jako součást strukturovaných vztahů

Moore (2007) uvádí, že lidé mají často pocit, že jejich nejbližší přátelé jsou ti, k nimž je váže důkladně strukturovaný vztah. Může to být podle něj manželka nebo manžel, bratr, sestra či soused.

Poznamenává, že pokud zjistíme, že určitý strukturovaný vztah je též přátelstvím, tušíme jedinečnost daru, který přátelství nabízí a kterým přesahuje daný vztah. Pokud podle něj například žena řekne o svém muži, že právě on je jejím nejlepším přítelem, vyjadřuje tak, že jsou si blízcí nejen vzhledem ke svému manželskému partnerství, ale i díky dodatečným kvalitám – vysokému stupni vzájemného porozumění a vzájemné péče. Tento typ vztahu chápe Moore (2007) jako nejuduševnější, protože vnější struktury, které vážou lidi k sobě, jsou méně důležité, než do hloubky prožívaný život.

Pro Soudkovou (2006) je právě manželství nejdůležitějším místem pro přátelství. Přátelství jim podle ní dopomáhá k uspokojivému, dlouhotrvajícímu vztahu. Zdůrazňuje tak, že nejen že manželé mohou být přátelé, ale dokonce mají být přátelé. Úloha přátelství mezi manželi podle ní vyvstane zejména v době, kdy do jejich každodenního života přijdou různé zatěžkávací situace.

Moore (2007) dodává, že z vědomí významu přátelství ve struktuře manželství může vytěžit i manželské poradenství. Pokud podle něj budeme o manželské dvojici uvažovat spíše jako o dvojici přátel, dostanou se do popředí odlišné hodnoty a odlišné očekávání, do hry znovu vstoupí individuální odstup a intimita.

A dále také zmiňuje, že v rodině, kde mezi jednotlivými členy není přátelství, chybí potřebný duševní tmel a rodina neudrží pohromadě. Místo toho se podle něj v rodině objevují boje, kdy rodiče na svých dětech požadují uznání určitých hodnot a děti zase chtějí přimět své rodiče k určitému chování.

6. Význam přátelského vztahu v životě jedince

Přátelství může být zdrojem radosti, prožívaného štěstí a životní spokojenosti

Vágnerová (2007) uvádí, že přátelství může být zdrojem radosti. Podle Plhákové (2007) je radost cit, který vzniká při uskutečnění určitého motivu, jakým může být například pochvala nebo dosažení určitého cíle a může existovat v různé intenzitě, od pocitů pohody až k pocitům extáze.

„Trvalejší pocity radosti označujeme jako štěstí nebo – jsou-li nižší intenzity – jako spokojenost“ (Plháková, 2007, str. 407).

Damasio (2004) potvrzuje, že prožívání radosti je pro člověka velice důležité.

Neurobiologie emocí a pocitů nám sugestivně vyprávějí o tom, jak má radost a její různé podoby přednost před strastí a příbuznými afekty, jak je radost prospěšnější pro zdraví a tvořivý rozvoj našich bytostí. Měli bychom rozumnou míru radosti vyhledávat bez ohledu na to, jak bláznivě a nerealisticky takové hledání může vypadat (Damasio, 2004, str. 305).

Proto přátelství, které vede k radosti, se jeví důležitým a úsilí o získání takového přátelství může mít dalekosáhlý vliv na prožívání člověka.

Přátelství omezuje pocity osamocení a izolace

Přátelství podle Vágnerové (2007) pomáhá člověku se někam zařadit, posiluje jej, přispívá k jeho pocitu větší jistoty v sociálním světě a omezuje pocity osamocení a izolace.

Moore (2007) k přátelství uvádí: *„Chybí-li nám, pociťujeme ve svém srdci bolest a slabost“.*

Skutečnost, že přátelé pomáhají člověku vyhnout se hlubokému smutku a depresi z důvodu prožívaného pocitu osamělosti, podtrhuje také Leib (2007).

Přátelství přináší podněty pro osobnostní rozvoj jedince

Podle Vágnerové (2007) stimuluje přátelský vztah osobnostní rozvoj jedince a uspokojuje různé psychické potřeby. Přátelství se tak podle ní může stát zdrojem informací o vlastním směřování, může významným způsobem přispívat k sebepoznání a formování vlastních postojů a názorů.

Partneři v přátelském vztahu mohou často sdílet jedinečný pohled na svět. *„Každý přítel nás uvádí do světa, jenž je současně jeho i náš. My všichni jsme sestaveni z mnoha světů a každé přátelství probudí jeden nebo více z nich k životu“* (Moore, 2007, str. 106)

Přátelé podle Leiba (2007) podporují naši kreativitu v profesním i osobním životě, což nás vede k novým způsobům myšlení.

Přátelský vztah v neposlední řadě podle Vágnerové (2007) přispívá k rozvoji nových zkušeností, které není možno zakoušet v jiných vztazích, například v rámci vztahů rodinných či pracovních.

Přátelství jako element spjatý s rozvojem a utvářením identity jedince

Leib (2007) uvádí, že přátelství je nezbytnou součástí dobrého života. Přátelé podle něj potvrzují náš smysl pro sociální a morální hodnoty. Ve své práci zmiňuje zejména význam přátelství pro utváření a rozvoj identity jedince.

Identita (sebepojetí) vychází ze znalostí a zkušeností se sebou samým získaných na základě různých poznatků, prožívaných emocí a úvah.

„Děje se tak pod vlivem reakcí, názorů a postojů jiných lidí, zejména těch, kteří jsou pro daného jedince osobně významní...“ (Vágnerová, 2010, str. 300)

Přátelství jako strategie pro vykompenzování ztráty vztahů po úmrtí životního partnera

Moore (2007) míní, že za předpokladu, že ve vztahu existuje důvěra v přítelevu schopnost udržet sdělované myšlenky a pocity v tajnosti, bývají přátelé prvním útočištěm ve chvílích prožívaného zármutku či duševní bolesti.

Přátelské vztahy se v tomto období mohou zintenzivnit, nebo tato situace může být podnětem k hledání nových vztahů. Ayuso (2011) sděluje, že zatímco v rámci rodinných vztahů hledá jedinec instrumentální oporu, u přátel je zvykem hledat oporu emocionální.

A dále v této souvislosti Ayuso (2011) uvádí, že role přátel se v tomto životním období nevymezuje pouze na upevnění identity, nýbrž také poskytuje praktickou a konkrétní pomoc, společnost, rady a oporu a v některých případech motiv žít dál, když naše intimní (důvěrná) bytost zesnula.

Výsledky jím provedené studie ukázaly, že navzdory instrumentální funkci primární rodinné sítě, jak ženy, tak muži po ztrátě životního partnera považují za nejbližší osobu někoho nepříbuzného. Současně se však také ukázalo, že přátelé nejsou žádaným zdrojem pomoci v souvislosti s delikátnějšími potřebami (nemoc, finanční potřeby).

Přátelství jako sociální opora

Oproti partnerským vztahům se přátelství podle Vágnerové (2007) vyznačuje větší mírou stability, funguje jako zdroj jistoty a bezpečí.

Kromě výlučného, blízkého přátelství mohou lidé podle ní udržovat proměnlivější kontakty, které pak vytvářejí širší a variabilnější síť k uspokojování jen některé významné potřeby jedince, avšak blízké přátelství v určitých situacích nahradit nelze.

Vágnerová (2007) uvádí, že blízké přátelství saturuje potřebu sociálního kontaktu i citové jistoty a může sloužit jako opora, která brání psychické dekompenzaci.

„Sociální opora je zaměřená na poskytování a přijímání pomoci ve vztahu, musí-li se jedinec či jedinci vyrovnávat s náročnými životními okolnostmi nebo každodenními problémy“ (Morgan, 1990, in Hewstone, Stroebe, 2006, str. 358).

K významu sociální opory se také vyjadřuje například Espinosa (2011), když uvádí, že sociální opora (pomoc) slouží k udržení a podpoře mentálního zdraví a obvykle ti, co mají menší úroveň opory, jsou více náchylní k psychickým problémům.

Existuje podle něj výrazný počet studií, které ukazují přímý vztah mezi sociální oporou a psychickými poruchami, které se projevují při nedostatku opory - projevuje se stres a deprese, zatímco vysoká opora je spojena s vysokou subjektivní pohodou a snížením stresu.

Výsledky některých realizovaných výzkumů ukazují, že význam přátel jako sociální opory roste zejména ve stáří, kdy dochází k výrazným změnám vlivem ztráty sociálních funkcí následkem odchodu do důchodu a také vlivem ztráty rodinných funkcí.

7. Realizované výzkumné projekty

V této kapitole uvádím vybrané výzkumné projekty zaměřené na téma přátelství mezi dospělými lidmi realizované v jiných zemích (Rusko, Mexiko) a výzkumnou studii realizovanou v České republice.

7.1. Přátelství jako duchovní a sociální realita, Rusko, 2006

Výzkum byl po obsahové stránce realizován poměrně široce, badatelé se snažili zjistit názory a postoje lidí k různým jevům souvisejícím s přátelskými vztahy. Zabývali se sociálně-demografickými činiteli, podstatnými znaky (kvalitami) přátelství, komunikací mezi přáteli a významem v životě připisovaným účastníky přátelství.

Předmět, metody a vzorek výzkumu

Šmerlina publikovala v roce 2006 výsledky celostátního výzkumu provedeného v tomtéž roce v rámci ruské populace na téma přátelství. Výzkumu se zúčastnilo 1500 respondentů a byl proveden ve dvou etapách a 150 městech.

V první etapě byly distribuovány dotazníky s otevřenými otázkami a ve druhé etapě proběhly v Moskvě, Voroněži a Sankt-Peterburgu diskusní ohniskové skupiny¹.

V otevřených otázkách, kdy byli respondenti dotazováni na to, zda by mohli označit ve svém okolí některé lidi jako přátele a také kolik jich takto mohou označit, odpovědělo 16% dotázaných, že neexistuje člověk, kterého by mohli označit za přítele, a stejné množství respondentů uvedlo, že mají 1 přítele. Nejvíce respondentů (37%) uvedlo, že mají 2 – 3 přátele. Počet 4 – 5 přátel uvedlo 13% respondentů.

¹ Podle Miovského (2006) diskuse v ohniskové skupině patří mezi metody získávání kvalitativních dat, kdy je badatelem definováno téma (ohnisko) a data jsou získávána prostřednictvím skupinové interakce na dané téma.

Sociálně-demografické parametry vztahující se k zapojení člověka v přátelských vztazích

Výsledky výzkumu vedly výzkumníky k závěru, že existují objektivní sociální faktory, které jsou svázány s určitou mírou zapojení člověka v přátelském vztahu. Mezi těmito faktory vystupují především – věk, vzdělání a bydliště (velikost obce).

Analýza síly vlivu uvedených faktorů vedla k závěrům, že parametry věku a vzdělání jsou prakticky rovnocenné.

Vliv věku a úrovně vzdělání na míru zapojení v lidské přátelství je obecně nízký, jinými slovy – přítomnost či nepřítomnost přátel není striktně závislá na sociálně demografických činitelích, ale má hlubší důvod – přátelské chování člověka je do určité míry zprostředkováno jeho věkem a vzděláním a to zejména v souvislosti, v jaké životní etapě se jedinec právě nachází.

Výsledky výzkumu ukazují, že v rámci věkové hranice 33 – 60 let, kdy se snižuje intenzita přátelských kontaktů a ubývá navazování kontaktů nových, hraje vliv na uzavírání přátelských vztahů parametr velikosti místa bydliště.

Častěji o absenci přátel hovoří lidé z malých měst a vesnic, což je v rozporu s populárně přijímanou představou o izolaci a odloučení lidí žijících ve velkoměstech. Badatelé v této souvislosti uvádějí svou hypotézu, že přátelství v menších městech a vesnicích je nahrazováno jinou sociální formou vztahu – sousedstvím.

Kvality přisuzované přátelským vztahům

Badatelé uvádí, že ve výpovědích respondentů převládají povznesené romantické představy o přátelských svazcích.

Často (ve 40% případů) lidé spojovali přátelství s oddaností a stálostí, bezvýhradnou a nezištnou podporou. Mnozí (30% respondentů) chápe přátelství jako vztah naplněný důvěrou a upřímností. Poměrně často (v 15% případů) poukazovali respondenti na důležitost vzájemné pomoci, blízkosti duší, zájmů a životní pozici.

Analýza celého souboru vět sesbíraných formou dotazníků i vyjádřených v průběhu diskuse umožnila vybrat deset charakteristik (kvalit) přátelství, které je podle badatelů možné interpretovat jako podstatné, konstituční aspekty přátelství:

- bezpodmínečná výpomoc v složitých životních situacích;
- věrný nesobecký vztah k příteli;
- pocit blízkosti srdcí, psychologická přitažlivost k člověku, oddanost;
- emocionální pohoda, smysl pro duchovní emancipaci v přítomnosti jiných;
- emocionální podpora, empatie, možnost být vyslyšen a pochopen, možnost obdržet radu;
- duchovní jednota – blízkost názorů, pohledů a zájmů;
- s přítelem by to mělo být zajímavé;
- předpoklad společně příjemně stráveného času;
- vědomí psychologické ochrany, opory, pocit „zóny spolehlivosti a důvěry“ v okolním cizím světě;
- jde o uzavřený vztah mezi ohraničeným kruhem lidí, přičemž cizím lidem je téměř nedostupný; tato charakteristika vystupuje jako důsledek psychologické povahy přátelství, zahrnující silný citový kontakt mezi lidmi, vysoký stupeň otevřenosti, důvěry a intimity vztahu; takové spojení je tvořeno obvykle mezi malým počtem lidí, nejčastěji mezi dvěma.

V kontextu výše uvedených charakteristik vidí badatelé přátelský vztah jako důležitou součást sociálního začlenění.

Přátelství – rovné partnerství

Přestože existují výpovědi respondentů, a to zejména mladých lidí o tom, že mají přátele o mnoho let starších, než jsou oni sami, většina respondentů se vyjádřila, že nemají přátele, kteří by se od nich silně odlišovali věkem, materiálním zabezpečením či úrovní vzdělání. Obecně lze z analýzy dat vyvodit, že lidé všech věkových skupin se přátelí především s lidmi stejného sociálního světa (důležitými parametry jsou vzdělání a materiální status) a stejného věku.

Současně se v rámci diskusních skupin většina respondentů vyjadřovala o nemožnosti uzavírat přátelství mezi lidmi, které spojují vztahy pracovní (aspekt podřízenosti a nadřízenosti).

Analýza těchto výpovědí vedla badatele k hypotéze o křehkosti přátelských vztahů, což vysloveně odporuje mýtu o „síle přátelství navždy“. Výsledky ukázaly, že se přátelské vztahy často rozpadají pod tíhou „tvrdeho rozpětí“ životních okolností, spojených s prací, materiálními zájmy či rodinnými závazky.

Přátelství a komunikace

Většina účastníků výzkumu uvádí, že pro udržování přátelství je nutné spoluprožívání v čase a prostoru a současně jako důležitou označili komunikaci v rámci osobního setkání. Z výsledků výzkumů vyplynulo, že zejména při vzniku a počátečním formování vztahu je osobní komunikace nenahraditelná. Komunikace prostřednictvím telefonní či internetové sítě však může podle účastníků výzkumu sloužit jako podpora vztahu při jeho udržování.

7.2. Vnímání sociální opory od rodin a přátel, Mexiko, 2009

Espinosa (2011) s kolektivem badatelů ve svém výzkumu provedeném v roce 2009 v Mexiku, zkoumal význam přátelství jako sociální opory a zároveň porovnával sociální oporu poskytující sítě přátel a sociální oporu poskytující rodinou. Dalším cílem výzkumu bylo ověřit validitu škál vyvinutých původně pro americkou populaci.

Metoda výzkumu, výzkumný vzorek

Pro výzkum byly použity dotazníky, škály PSS-Fa a PSS-Fr (Procidano & Heller, 1983). Výzkumu se zúčastnilo 145 univerzitních studentů v Ciudad de México, ve věku od 18 do 31 let, z toho 74% respondentů tvořili muži a 67% respondentů mělo vzdělání v humanitních vědách. Respondenti byli vybráni nepravděpodobnostním způsobem.

Výsledky výzkumu

V první řadě badatelé ověřovali platnost škál pro mexickou populaci a došli k závěru, že použité škály jsou validní.

Výsledky výzkumu ukazují, že sociální opora od přátel se sdružuje s optimismem a se spokojeností v životě. Ojediněle se obráceným způsobem sdružuje s pesimismem, tzn., v situacích, kdy se lidem nedostává dostatečné sociální opory od přátel, se častěji projevuje pesimistický náhled na život.

Badatelé v uvedeném výzkumu vyzorovali, že lidé s větší sociální oporou jsou více vlídní (laskaví), při nazírání na události vyjadřují větší naději, mají více pozitivních zkušeností, jsou více optimističtí a jsou více zapojeni do sociálních vztahů, jak přítomných, tak budoucích, zatímco ti, co mají nízkou sociální oporu, jsou považováni za méně šťastné, více si dělají starosti, jsou většími pesimisty, jsou častěji deprimovaní a zaměřují se více na materiální prostředky, jak přítomné, tak budoucí, než na sociální vztahy.

Badatelé vycházeli z již dříve uskutečněných výzkumů provedených v rámci americké populace a došli k závěru, že váha připisovaná podpoře ze strany přátel je kulturně podmíněná. Ukázalo se totiž, že v rámci výzkumu u mexické populace na rozdíl od populace americké hraje podpora ze strany přátel menší roli, což je pravděpodobně důsledkem kulturně podmíněného chápání rodiny v daném společenství.

7.3. Vzorce přátelství v české společnosti, Česká republika, 2003

Studii publikovala v roce 2003 B. Řeháková. Tato studie byla zaměřena na rozdíly mezi muži a ženami v různých obdobích jejich života a různě vzdělaných vzhledem k existenci přátel v jejich životě, k jejich výběru, k početnosti kontaktů a k požadavkům, které jsou na ně kladeny.

Metoda, vzorek

Data byla čerpána z ISSP 2001 (International Social Survey Program), z modulu sociální sítě. Ačkoliv byla data sbírána prostřednictvím dotazníků ve více než 30 zemí, tato studie pracuje pouze s daty českými. Následná analýza dat byla provedena pomocí logitových modelů se dvěma vysvětlujícími proměnnými.

Zjištění, týkající se kvality přátel

- 37 % respondentů uvedlo, že je pro ně důležité, aby jejich blízcí přátelé byli inteligentní a nutili je přemýšlet;
- ochotu pomoci považuje za důležitou vlastnost u svých přátel 43 % respondentů;
- pro 71 % respondentů je důležité, aby jim přátelé opravdu rozuměli, tato kvalita blízkého přítele je zvláště důležitá zejména pro ženy;
- 53 % respondentů uvedlo, že je pro ně důležité, aby blízký přítel byl příjemným společníkem, zvláště důležité je to pro mladé muže;
- souvislost proměnné „požadavky na kvality blízkého přítele“ se vzděláním je stejná pro obě pohlaví, se vzrůstem vzdělání požadavky rostou, ale jen do úrovně středoškolského vzdělání – lidé s vysokoškolským vzděláním mají stejné požadavky jako lidé se středoškolským vzděláním;

Sociálně - demografické parametry vztahující se k zapojení člověka v přátelských vztazích

Blízkého přítele nemá 14,3 % respondentů a šance, že člověk získá blízkého přítele je největší u mladší věkové kategorie (18 – 30 let) a s přibývajícím věkem se postupně zmenšuje u obou pohlaví. Šanci na blízkého přítele zvyšuje vyšší dosažené vzdělání.

Pro většinu lidí je přítel člověk, který s ním není v příbuzenském vztahu. Data potvrdila předpoklad, že jev, kdy jsou blízcí přátelé současně příbuznými, je typický pro starší lidi a pro lidi s nízkým socioekonomickým statusem.

Nejbližší přítel je nejčastěji člověk stejného pohlaví, přičemž preference nejbližšího přítele stejného pohlaví je významně silnější pro ženy v každé věkové kategorii. Nejbližší přítel je nejčastěji nejen člověk stejného pohlaví, ale i člověk stejné věkové kategorie.

62 % respondentů uvedlo, že v jejich sousedství žije jeden, dva nebo tři blízcí přátelé. Z dat dále vyplývá, že čím je člověk starší, tím větší je riziko, že nemá blízkého přítele v sousedství, což zřejmě souvisí se skutečností, že s přibývajícím věkem obecně přátel ubývá.

Osobní kontakty s nejbližším přítelem jsou v každém věku typičtější pro ženy. Nejobvyklejší je u mladých lidí a lidí se základním vzděláním. Častý neosobní kontakt se vyskytuje u mladých lidí a to zejména u mladých mužů.

VÝZKUMNÁ ČÁST

8. Metoda výzkumu

8.1. Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Předmětem výzkumu je hluboké přátelství, jako jeden z osobních vztahů, který neobsahuje sexuální podtext. Záměrem je popsat a interpretovat lidmi sdílené významy, jež přátelství přikládají a snažit se porozumět konkrétním specifickým okolnostem či procesům, které s přátelským vztahem souvisí.

Z výzkumného tématu vyplývá deskriptivní cíl výzkum, kterým je popsat podstatné charakteristiky pojmu přátelství, okolnosti vzniku a zániku a význam, který je lidmi tomuto vztahu připisován.

Na počátku výzkumu byl hlavní cíl rozdělen do **tří dílčích cílů**:

- a) jaké znaky (kvality) lidé připisují hlubokému přátelství;
- b) jak lidé vnímají význam přátelství pro život a jak se tento význam v průběhu jejich života měnil;
- c) jaké okolnosti doprovází vznik hlubokého přátelství a nalézt odpověď na otázku, které faktory vystupují do popředí procesu vzniku a udržení si přátelského vztahu.

Výzkumné otázky:

1. Pojem přátelství

Cílem je získat informace, které by pomohly vymezit pojem přátelství.

DVO 1: Co si lidé představují pod pojmem přátelství?

2. Podstatné charakteristiky (kvality) připisované hlubokému přátelství

Cílem je shromáždit popisné charakteristiky, které jsou pro jednotlivce v přátelství důležité.

DVO 2: Jaké charakteristiky (kvality) jsou lidmi připisovány hlubokému přátelství?

3. Okolnosti vzniku, proměny a zániku přátelského vztahu

Cílem je zjistit, za jakých okolností vzniká hluboké přátelství, které okolnosti se vyskytují při proměně či zániku přátelství, popřípadě zjistit konkrétní faktory vlivu.

DVO 3: Za jakých okolností hluboké přátelství vzniká?

DVO 4: Které faktory se vyskytují při přeměně přátelství?

DVO 5: Které okolnosti mohou přispět k zániku přátelství?

4. Význam přátelství v životě jedince

Cílem je zjistit, jak lidé vnímají význam přátelství ve svém životě, zda je pro ně důležité.

DVO 6: Co pro jedince v dnešní společnosti přátelství znamená?

5. Otázka existence přátelství mezi mužem a ženou

Cílem je zjistit, co si lidé myslí o přátelství mezi mužem a ženou, zda může takové přátelství dojít naplnění.

DVO 7: Je přátelství mezi mužem a ženou v čisté podobě uskutečnitelné?

Dílní výzkumné otázky č. 1 – 6 vycházejí z původních cílů výzkumu. Otázka č. 7 byla doplněna v průběhu výzkumu.

8.2. Typ výzkumu, design a technika sběru dat

Vzhledem k charakteru zkoumané problematiky byl zvolen typ kvalitativního výzkumu.

Miovský (2006) definuje kvalitativní přístup jako přístup v psychologických vědách využívající principů jedinečnosti a neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamiky, v jehož rámci cíleně pracujeme s reflexivní povahou jakéhokoli psychologického zkoumání. Dále uvádí, že pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných psychologických fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod.

Tento typ výzkumu jsem zvolila zejména z toho důvodu, že není mou snahou potvrdit či vyvrátit určitou teorii, ale hlouběji porozumět připisované podstatě a významu

připisovanému přátelství lidmi v podmínkách dnešní společnosti. Dalším důvodem byla skutečnost, že předem nebyla známa přesná charakteristika odpovědí.

Design výzkumu má charakter mnohonásobné případové studie. Miles a Huberman (1994, in Miovský, 2006) definují případ jako fenomén, který se objevuje v určité vymezené hranici a v daném kontextu.

Jako techniku sběru dat jsem použila polostrukturovaný rozhovor.

Polostrukturovaný rozhovor

Metoda rozhovoru spočívá v komunikaci mezi výzkumníkem a respondentem.

Základní okruhy pro rozhovory vycházely ze stanovených cílů a nastudované literatury a zároveň se pozměňovaly v důsledku již uskutečněných rozhovorů.

Před rozhovorem jsem měla připravené tematické okruhy odpovídající výzkumným otázkám, na které jsem se v průběhu rozhovoru zaměřovala. Sled témat i otázek včetně jejich obsahu se u jednotlivých rozhovorů měnil v závislosti na samotné výpovědi respondenta. Otázky byly otevřené, byl dán prostor pro spontánní vyjádření respondenta, který nebyl nijak časově omezen. Bezprostředně po rozhovoru jsem využila inquiry pro upřesnění odpovědi respondenta. Rozhovor probíhal v přirozeném prostředí respondenta – doma, v kanceláři apod. Data byla sbírána v období prosince 2011 – března 2012.

8.3. Výzkumný vzorek

Provedla jsem záměrný výběr, kritériální. Kritériem pro výběr byla věková hranice 20 let, kterou Vágnerová (2007) vymezuje jako hranici vstupu do mladé dospělosti.

Výzkumu se zúčastnilo 30 respondentů ve věku od 20 do 62 let. Z celkového počtu bylo 21 žen a 9 mužů. Ve výběru jsem ponechala i 3 respondenty, kteří uvedli, že neměli v průběhu života kolem sebe nikoho, koho by mohli označit za přítele. Ve srovnání s výzkumy, které jsem uvedla v teoretické části, nezohledňovala jsem kromě věku jiné sociálně demografické činitele (vzdělání, místo bydliště apod.), protože se domnívám, že tyto charakteristiky s ohledem na omezený počet respondentů nelze použít.

V textu užívám terminologického označení pro věkové kategorie dle Vágnerové (2007):

období mladé dospělosti 20 – 40 let

období střední dospělosti 40 – 50 let

období starší dospělosti 50 – 60 let

období raného stáří 60 – 75 let

8.4. Metoda analýzy

Rozhovory s respondenty byly nahrávány na diktafon, záznam byl následně přepsán do textové podoby. Text byl následně podroben analýze a interpretován. Byla použita **interpretativní fenomenologická analýza** (Interpretative Phenomenological Analysis - IPA), která umožňuje detailní prozkoumání respondentova pohledu na daný fenomén. Výzkumníka zajímají názory respondenta a subjektivní význam připisovaný respondentem.

Postup analýzy:

Celý přepis rozhovoru byl několikrát pročten, protože s každým přečtením se mohou objevit nově vystupující informace. V první fázi byla vybrána klíčová slova, která následně na základě souvislostí a spojitostí byla spojována do kategorií neboli nadřazených pojmů. Při shlukování pojmů byl neustále sledován kontext jednotlivého přepisu, aby nedošlo ke zkreslení významu sdělovaného respondentem. Následně došlo k vytvoření finálního seznamu témat k jednotlivým tematickým okruhům, přičemž některá klíčová slova, která nevstupovala do teoretického rámce výzkumu, byla vyňata. Každý rozhovor byl analyzován zvlášť.

9. Výsledky

Vzhledem k danému tématu a s ohledem na použitou kvalitativní výzkumnou strategii není možné výsledky výzkumu zobecňovat, nicméně se domnívám, že lze popsat objevující se jednotlivé elementy a specifika, popřípadě sjednocující tendence.

9.1. Vymezení pojmů

V průběhu rozhovorů respondenti (muži i ženy) často hovořili o tom, že přátelství a kamarádství neodlišují, že tato slova používají jako synonyma. Většina lidí, slovo přítel spojovala shodně s přátelstvím, pojímaným v rámci této práce jako vztahem bez sexuálního podtextu. Lidé, kteří nežijí ve svazku manželském, upozornili také, že slovo přítel má pro ně několik významů.

Jedna z prvních účastnic výzkumu například uvedla:

„...já nemám manžela, já mám přítele, takže já když řeknu u chlapa, že mám přítele, tak to se rovná životní partner“ (žena, 49 let)

Všichni ale obsahově i pocitově odlišili hluboké přátelství od přátelství ve smyslu kamarádkém, přičemž výrazným doprovodným znakem bylo uvedení velmi nízkého počtu skutečných přátel. Toto odlišení lze ilustrovat výrokem jedné z respondentek:

„...takže známých mám stovky, kamarádů mám desítky, přátele mám asi jenom dva“ (žena, 48 let).

Za přátele ve smyslu kamarádkém respondenti označovali lidi, kteří mají jeden či dva společné zájmy a kteří si vzájemně pomáhají, jsou pro ně v životě také důležití, ale ten vztah postrádá intimitu a otevřenost:

„...na které když se prostě obrátím, tak budou jednat ve snaze mi vyhovět...“ (muž, 62 let).

„...takže já je úplně neřadím do těch přátel, ale myslím si, že je důležité mít ještě někoho, s kým se znám a s kým vím, že se můžu potkat a ten člověk se mi věnuje a já jemu“ (žena, 59 let)

Přátele, ke kterým mají hluboký vztah, označovali respondenti většinou jako „top přátele“, nebo je nazývali „nejlepšími přáteli“ či „životními přáteli“.

Rozdíl mezi hlubokým přátelstvím a přátelstvím ve smyslu kamarádkém byl však vyjadřován zejména v rovině citové. Ženy se často o takovém přátelství vyjadřovali jako o silném poutu, vazbě či určitém sepětí:

„...přátelství je fakt pouto, když to chci vyjádřit, tak to cítím jakoby uvnitř, jako silné pouto...“ (žena, 49 let);

„...někdy i větší vazba, než třeba v rodině“ (žena, 59 let);

„...je to moje druhé já, já ji nepovažuji za přítelkyni, spíš za sestru“ (žena, 47 let).

Jeden z mužů charakterizoval hluboké přátelství jako vztah, který je sám pro sebe, nepotřebuje žádný obsah, žádný účel. Dále uvedl, že hluboké přátelství není omezeno na jednu oblast života, ale respektuje šíři a variabilitu života. Rozdíl mezi hlubokým přátelstvím a přátelstvím ve smyslu kamarádkém vymezil slovy:

„...mohou být přátelství založená na nějakých jakoby spirituálních nebo intelektuálních nebo prostě vyhraněných zájmech nebo potřebách, to si myslím, mohou být dva muzikanti, kteří si v této oblasti navzájem dobře rozumí, ale to je jen výseč toho života, tím to může být omezené, může to být docela i takové fajn, ale je to něco jiného, nezahrnuje to ten život v nějakém celku“ (muž, 62 let).

Respondenti vyjadřovali, že hluboké přátelství není omezeno časem ani prostorem. Uváděli, že se s přítelem či přítelkyní nemusí dlouhou dobu vidět, a přesto čas v odloučení nemá na tento vztah negativní vliv:

„...my se tedy nevidáme tak často, protože každá žije na druhém konci republiky, ale prostě se potkáme, a navážeme tam, kde jsme minule skončily (žena, 48 let).

„...lidi se od sebe vzdalují, už nejsou v kontaktu a ta vazba trvá dál, vzdálenost tam nehraje zásadní roli, nehraje tam roli ani jakýsi společně trávený čas“ (muž, 62 let).

Téměř všichni respondenti uvedli, že není jednoduché slovy vyjádřit či definovat hluboké přátelství a nejčastěji tak vymezovali přátelství pomocí určitých charakteristik (kvalit), o kterých pojednám v následující kapitole.

9.2. Podstatné charakteristiky (kvality) přisuzované hlubokému přátelství

Z hrubých dat rozhovorů byly procesem analýzy získány níže uvedené charakteristiky, které lidé spojují s hlubokým přátelstvím a o nichž se domnívají, že by takovéto přátelství mělo obsahovat.

Na tomto místě bych chtěla zmínit, že pokud bude v následujícím textu pojednáváno o „přátelství“, tak je tím míněno hluboké přátelství, nebude-li uvedeno jinak.

Zásadní charakteristikou, kterou zmínili všichni respondenti, byla **důvěra**. Důvěru považovali všichni za základ přátelství, bez něhož by přátelství nemohlo existovat.

V souvislosti s důvěrou byl zmiňován požadavek **uchování tajemství**.

„...rozhodně to, o čem si povídáme, nesmí to být tak, že jde z místnosti a ví o tom každý druhý“ (žena, 59 let).

Zásadní charakteristikou přátelského vztahu je dle respondentů **intimita** a **otevřenost**. Jak již jsem jednou zmínila, právě vysoká míra intimity a úplná otevřenost jsou respondenty považovány za kvality vymezující životní přátele.

„...logicky jsou věci, které bych kamarádce nikdy neřekla, protože by se mohla urazit, kdežto mé přítelkyni to klidně řeknu, a ona mě taky, protože to nevnímáme jako kritiku“ (žena, 48 let);

„...tam nezastíráme“ (žena, 47 let);

„...ona mi třeba řekne, ty jsi cvok, takhle to nedělej, to je přece blbost. Kdyby mi to řekl někdo jiný, asi bych začala pochybovat a nesouhlasila bych s tím, ale u ní bych řekla, že mi může říct v podstatě cokoliv“ (žena, 54 let);

„...dokonce ví informace i z mé třinácté komnaty, kam nepustím ani svého životního partnera“ (žena, 54 let);

„...nebojíš se odhalit svoje nitro, svoje pravý já a jsi schopná mu říct věci, o kterých bys s nikým jiným nemluvila a nebojíš se, že tě za to odsoudí“ (žena, 55 let).

Jednou z dalších uváděných charakteristik byla **přítomnost**. Přítomností respondenti vyjadřovali skutečnost, že jejich přítel je k dispozici, když ho potřebují:

„...když má člověk problém a obrátí se na svého přítele, tak on je k dispozici“
(žena, 59 let).

V této souvislosti ovšem zmiňovali, že přestože osobní styk s přítelem nemůže být ničím jiným vyvážen, tak se nejedná vždy jen o fyzickou přítomnost:

„...s těmi nejlepšími přáteli člověk nemá potřebu se tolik stýkat, ale potřebuje vědět, že když bude potřebovat, tak tu prostě jsou“ (muž, 48 let).

Podle většiny respondentů již u ustaveného hlubokého přátelství osobní kontakt není bezpodmínečně nutný. Pro udržování hlubokého přátelství dle výpovědí mužů i žen, stačí **vědomí, že ten přítel existuje**:

„...je součástí mého života, moje životní historie se odvíjí ruku v ruce s tou její, ačkoliv máme své práce, své rodiny, své starosti, ale pořád tak nějak o sobě víme“
(žena, 47 let)

Jak muži, tak ženy ovšem připouští, že společné řešení problémových situací mohou být klíčovými momenty, co to přátelství potvrzuje.

Respondenti také uváděli, že je pro ně důležité, aby přátelství obsahovalo **vzájemný respekt** a akceptaci rozdílných názorů, tedy **určitou míru tolerance**:

„...myslím, že v tom přátelství máme oba názor a nemusíme ho mít stejný, ale měli bychom se mezi sebou vyslechnout a nějak akceptovat jeden druhého, vážit si názoru i přesto, že je odlišný“ (žena, 29 let);

V souvislosti s tolerancí z výpovědí vyplynulo, že míra tolerance je u každého jiná. Někteří respondenti se vyjadřovali o vysoké toleranci a přirovnávali přátelský vztah ke vztahu partnerskému:

„...někdo má partnera hodně podobného, mají stejné povolání a stejné směřování, anebo jsou partneři, kteří jsou rozdílní a obojí má své výhody a nevýhody“
(muž, 50 let).

„...nesnažíš se ho předělat, bereš ho takového, jaký je...“ (žena, 59 let);

Některé další výpovědi poukázali na souvislost mezi tolerancí a životními ideály, hodnotami a ideovými postoji:

„...je pro mě důležité, abychom měli srovnané životní hodnoty, prostě co je důležité pro mě, aby korespondovalo s tím, co je důležité pro tu přítelkyni“ (žena, 56 let);

„...musí tam být takový podobný, ne stejný, ale podobný základní životní pocit nebo základní životní zaměření, čili ty hodnoty, takové ty nejbazálnější, by měly být srovnatelné“ (muž, 62 let);

„...nejsem schopná souznít s přítelem, který se úplně odrodí od mých životních ideálů, od mé víry a to nemyslím jen v tom náboženském smyslu“ (žena, 59 let).

Poměrně často frekventovanou výpovědí bylo, že přátelé by si měli **vzájemně pomáhat**. Muži i ženy tak vypovídali, že jsou připraveni příteli pomoci, a že očekávají totéž od přítele. Téměř všichni však dodávali, že jsou si vědomi určitých omezení. V ohledu vzájemné pomoci se tak muži i ženy vyjadřovali opatrněji, než při jiných charakteristikách. Většinou uváděli, že od přítele očekávají pomoc, pokud je té pomoci schopen:

„...v podstatě není to podle mého názoru vždycky tak, že v nouzi poznáš přítele, protože se může stát to, že ti ten přítel v dané chvíli pomoci nemůže, přestože je to tvůj nejlepší přítel. Takže nedělím lidi, jenom podle toho, jestli mi v nouzi pomůžou. Protože i mně se stalo, že jsem velmi blízké přítelkyni nemohla pomoci, když to velmi potřebovala“ (žena, 56 let).

Někteří respondenti zmínili také, že podstatnou kvalitou hlubokého přátelství je pro ně **dimenze věčnosti**. Hovořili o duchovní rovině přátelského vztahu. Zmiňovali tak zejména v souvislosti s úmrtím přítele, že ta esence, podstata vztahu trvá a i nadále je naplňuje:

„...přátelé v tom pozdějším věku odcházejí – umírají, odstěhují se. Fyzicky odejdou, ale myslím si, že to přátelství, protože to je vztah duchovní, tak to zůstává, alespoň tak to cítím.“ (muž, 50 let).

„...on už umřel, ale znamenal pro mě strašně moc, strašně moc a do dneška na něj hrozně vzpomínám“ (žena, 49 let).

Dalšími charakteristikami byly zmiňovány **věrnost, vzájemná úcta, schopnost vzájemného přijetí, bezelstnost a nezištnost**.

9.3. Okolnosti vzniku hlubokého přátelství, proměny přátelského vztahu a okolnosti jeho zániku

Okolnosti vzniku hlubokého přátelství

Jen zcela výjimečně respondenti uvedli, že zažili přátelský vztah, který by vznikl náhle. Jako okolnost takového náhlého vzniku jeden z respondentů uvedl obtížnou životní situaci, ve které se společně ocitl s dalším mužem:

„...tak se najednou, aniž bychom si museli cokoliv říkat, ukázalo, že si rozumíme, byla to tak naprosto překvapivě bezproblémová komunikace, vzájemné pochopení. Myslím si, že to přátelský vztah byl, byl hodně hluboký, přestože trval poměrně krátce“ (muž, 50 let).

Muži i ženy uvádějí, že vznik jejich přátelství byl většinou postupný. Nežádka také uváděli, že nejsou schopni si okolnosti vzniku přátelství vybavit, protože k poznání, že mají skutečného přítele, došli až po letech trvání vztahu, při určité životní rekapitulaci:

„...vlastně až třeba po létech si člověk řekne, jo, to vlastně je přítel“ (žena, 59 let).

I přesto, že se téměř všichni ve výpovědích shodují na postupném utváření přátelského vztahu, připouští, že vznik může být ovlivněn náhlým „přeskočením jiskry“ či náhlou osobní sympatií. Jedna z respondentek uvedla:

„...já jsem se otočila, za mnou stála ta moje dnes už přítelkyně, ona měla úplně pozitivní výraz, ona se usmála, těma otevřenýma očima na mě pohlédla, a v tu chvíli jsem věděla, že to je člověk, se kterým si budu rozumět“ (žena, 20 let).

Většina respondentů, muži i ženy uvádí, že opravdu hluboké přátelství u nich vzniklo v období školních a studentských let:

„...považuji za přátele lidi, se kterými jsem prožil léta na koleji, kteří jsou dnes mimo okolí, ...pojí mě s ním ta historie, ...je to přítel, byť to přátelství není teď aktivní“ (muž, 50 let).

V této souvislosti většina respondentů uváděla, že má přátele převážně mezi vrstevníky, i když se objevily i případy, kdy je mezi přáteli větší věkový rozdíl.

I když během života u respondentů vznikala nová přátelství, tato přátelství dle výpovědí již neměla takovou hloubku, kterou vyjadřují určitým vnitřním silným sepětím, pevností.

Shodně jak muži, tak ženy tedy uváděli, že významným faktorem, který ovlivňuje vznik přátelství, je **věk jedince**:

„...když je člověk mladý, snáz navazuje nějaké vztahy, protože člověk objevuje a spoluobjevuje s druhými a řekla bych, že řeší téměř stejné problémy, jak v dětství, tak v mládí. Začíná si utvářet určité vztahy a podobně, kdežto v té dospělosti už se zavírá do té své rodiny a práce,... v té dospělosti už k tomu pak musí být nějaký silný impuls, když se něco stane, ať už pozitivního nebo negativního, kdy je u vás a prožije s vámi něco“ (žena, 54 let)

„...jak je člověk starší, tak ta potřeba a ta otevřenost navazování nějakých kontaktů je slabší, ten prostor řekl bych se i intimně nějakým způsobem zužuje, člověk prostě nemá tu potřebu, i když se naváží nové vztahy, ta schopnost se přimknout už je sporná s tím, že člověk má potřebu si své soukromí hájit“ (muž, 62 let).

Podle některých respondentů, vzniku přátelství ve vyšším věku také brání špatná zkušenost, určité zklamání, které prožili s předchozím přátelským vztahem:

„...dá se říct, že jsem byla v životě zklamaná přátelstvím jako takovým, protože jsem takový důvěřivý člověk a typ člověka, který chtěl vždycky pomoci, a myslel si, se mu to z druhé strany vrátí, ale bohužel ne, vždycky jsem zůstala sama a ti přátelé v tu chvíli nebyli přáteli“ (žena, 48 let).

Jako další důvod, který omezuje vznik přátelství a jeho prohloubení ve vyšším věku uváděli respondenti chybějící společnou historii:

„...mě přijde, že tam chybí ta společná historie, u těch přítelkyň ze studií, ač se nemusíme vidět, tam je to hodně hlubší“ (žena, 60 let)

Z výpovědí mužů i žen vyplývá jako důležitý faktor ovlivňující vznik přátelství **dimenze času**. Čas je považován za důležitý při vzájemném poznávání se:

„...myslím si, že by se mezi námi mohlo rozvinout přátelství, kdyby bylo víc času, musí být čas, aby se lidé poznali“ (žena, 49 let).

Role času je také spatřována v souvislosti se základní charakteristikou připisovanou respondenty přátelství, a to s důvěrou:

„...je to o důvěře, víc se otevřít, takže já na to potřebuji čas“ (žena, 45 let).

Respondenti, kteří uvedli, že nemají přátele, toto vysvětlovali právě nedostatkem času.

Většina mužů i většina žen shodně uvádějí, že nezbytným předpokladem pro vznik přátelství je **osobní kontakt**:

„...bez toho osobního kontaktu by se to mohlo jen těžko nějakým způsobem rozvinout, ustanovit“ (muž, 62 let).

Jen jedna respondentka uvedla, že některá její přátelství vznikla bez osobního kontaktu v rámci komunikace uskutečňované prostřednictvím internetové sítě.

Fyzická blízkost je další charakteristikou, kterou respondenti zmiňovali jako podmínku pro vznik a prohlubování přátelství:

„...ta vzdálenost je docela problém, možná kdyby to přátelství bylo trochu jiný, třeba hlubší“ (žena, 56 let)

„...myslím si, že prohlubovat přátelství na dálku nejde, to už musí být hluboké přátelství, aby vydrželo na dálku“ (žena, 20 let)

Proměny přátelského vztahu a okolnosti zániku

K proměnám přátelských vztahů dle výpovědí respondentů docházelo v důsledku jinak se odvíjejícího **životního naplnění**. Zejména v období, kdy téměř veškerý čas byl věnován rodině – partnerovi a dětem docházelo k oslabení intenzity vztahu a četnosti setkávání se s přáteli, přičemž v pozdějším věku došlo k novému sblížení, mnohdy s větší intenzitou.

Jedna z respondentek tuto situaci vyjádřila slovy:

„...v životě jsou situace, kdy to přátelství trochu potlačíš. Klasická situace, když se narodí děti. Ale jak pomine ta zásadní nutnost, tak si myslím, že se to zase vrátí. Pokud je to dobré přátelství, tak nemůže nikdy skončit“ (žena, 48 let).

Ženy také uvádějí, že v důsledku jiného životního směřování docházelo k proměnám vztahů a to dvěma směry. Vztahy, které považovaly za přátelské, se proměnily v kamarádství a původně kamarádské vztahy se naopak leckdy proměnily v přátelství.

Určité kritické momenty pro přátelský vztah dle výpovědí respondentů nastávají při fyzickém odloučení. Někteří **fyzickou vzdálenost** uvedli jako okolnost, která souvisela se zánikem vztahu. Z četných výpovědí však vyplývá, že samotné fyzické odloučení nebývá příčinou zániku hlubokého přátelského vztahu, ale že se fyzické odloučení stává kritériem pro hloubku toho vztahu. Podle výpovědí respondentů zanikly vztahy, které se ukázaly být povrchními. Faktorem ovlivňujícím, zda přátelství překoná fyzické odloučení je podle některých výpovědí hloubka vzájemného poznání před rozdělením:

„...když se ti lidé poznají, a stane se, že se odloučíme třeba na pět let, protože někam pojedou, tak to přátelství trvá, nemůže zaniknout“ (žena, 49 let);

„...no, myslely jsme si, že nás to jakoby odtrhne, nebo že už to přátelství nějakým způsobem skončí, ale naopak, nějak ho to posílilo, a v momentě, kdy jsme se viděly po dlouhé době, tak jako bychom navázaly na nějaký utržený rozhovor z dřívějšíka a jelo to dál“ (žena, 47 let).

Dalším aspektem, který byl v rámci rozhovorů zmíněn v souvislosti s proměnou přátelského vztahu, je nutnost udržet si určitou **duševní úroveň**, což je podle vyjádřeného názoru možné jen v případě, že člověk neustále pracuje na svém duchovním růstu. Pokud tomu tak není, dle respondenta ta duševní úroveň klesá a negativně se to projevuje v přátelském vztahu:

„...tam, kde to přátelství bylo dané třeba tím, že jeden pro druhého jsme byli zajímaví jako osoby na nějaké osobní psychické úrovni, i na nějakém vzájemném předávání duševních hodnot, bylo to součástí, možná základ přátelství, tak tam jakékoli opuštění té cesty to přátelství omezuje nebo má na něj negativní vliv“ (muž, 50 let).

Respondenti vypověděli, že dalším faktorem, který měl zásadní vliv na přátelský vztah, byla **osobní zralost** zúčastněných jedinců. Uvedli, že osobní nezralost jednoho z přátel vedla k přerušení vztahu:

„...jsme se trošku rozešly, protože mě štválo, že se rozešla s mužem a já jsem to neunesla, já jsem měla děsný vztek, jo, ale je fakt, že jsme se tak před deseti lety znovu viděly a ledacos jsme si vysvětlily. Životními zkušenostmi zjistíš, jak je ten život pestrý a že opravdu se nemá nic odsuzovat, když člověk v tom prostředí nežije“ (žena, 54 let)

Jako nejčastější důvod zániku vztahu respondenti uvádějí zásadní **odlišnost ve vývoji životní cesty** jedince, s tím související změnou životního postoje druhému člověku a změnou preferencí a hodnot v životě jedinců:

„...může se to stát, když jsou najednou důležité jiné věci, které do té doby jakoby neměly váhu, je to změna hodnot, to zaměření je jiné“ (muž, 62 let);

„...nebylo to proto, že bychom se nějak neshodli, ale ty životy, protože jsme byli oba mladí, se ubíraly jinak“ (žena, 59 let);

Někteří respondenti vyjádřili názor, že proto, aby vztah nezanikl, je potřeba na vztahu pracovat, nějakým způsobem ho **udržovat**. Přirovnávali tak přátelský vztah ke vztahu partnerskému:

„...podle mě se na tom musí pracovat, stejně jako třeba na partnerském vztahu. Ve chvíli, kdy ho necháš být, tak skončí a rozpadne se“ (žena, 29 let).

Dalším z faktorů ohrožujících přátelský vztah je dle výpovědí respondentů **žárlivost**. I v přátelských vztazích respondenti vypovídali, že ve vztahu potřebují svobodu, nechtějí, aby jim přítel či přítelkyně bránili v setkávání se s jinými lidmi:

„Přítelkyně na mě hodně žárlila, takže ta žárlivost to přátelství ničí“ (žena, 56 let).

Dalším zmíněným faktorem, který může ohrozit přátelský vztah, byl **vliv třetích osob**. Respondenti nejčastěji v této souvislosti uváděli vliv životních partnerů (manželů) jednoho nebo druhého z přátel:

„...s ním přátelství bylo dobrý do té doby, než prostě jeho žena začala..., ...prostě jsem jí neseseděl“ (muž, 57 let).

Někteří respondenti také zmínili názor, že ač se zdálo, že některá jejich přátelství zanikla v důsledku nějaké vnější okolnosti, domnívají se, že zanikly právě vnitřní důvody pro ta přátelství a že ta konkrétní vnější okolnost jen ukázala, že už to přátelství není živé.

Někteří respondenti také uvedli, že jejich přátelské vztahy zanikly při velkých proměnách ve společnosti, zmiňovali zejména události roku 1989.

Jako důvod zániku vztahu bylo uváděno také **úmrtí přítele**.

Respondenti, muži i ženy se v souvislosti se zánikem vztahů zmiňují o zaniklých tzv. „pseudopřátelstvích“, která nebyla podle nich skutečná přátelství. Shodně však uvádějí, že v době, kdy tyto vztahy trvaly, nebylo pro respondenty možné prohlédnout například **zištný charakter vztahů**:

„...pak se stalo, že právě bylo využíváno toho přátelství“ (muž, 57 let);

„...jsem poznala, že dokud mě potřebovala, tak tou přítelkyní byla, ...trvalo mi dlouho, než jsem prozřela, jsem poměrně důvěřivý člověk“ (žena, 55 let).

9.4. Význam připisovaný přátelství

V rámci rozhovorů se respondenti vyjadřovali také k otázce, jaký význam pro ně přátelství má a zda si uvědomují, jak se význam připisovaný přátelství v jejich životě měnil. Kromě tří respondentů, kteří sdělili, že nemají přátele, všichni ostatní vyjadřovali, že přátelství je pro ně důležité, nebo to nejdůležitější, že pro ně má vysokou hodnotu:

„...je to nejvíc, co může být, ...je to nejlepší vztah, ...rozhodně by mě víc mrzelo ztratit přítele, než člověka, který by mě zklamal v lásce“ (žena, 61 let);

„...přátelství má pro mě větší hodnotu než třeba rodina. Jsou situace, které bych neřešila s nikým z rodiny, ale jen s tou přítelkyní“ (žena, 48 let).

Někteří hovořili v souvislosti významem přátelství jako o **základní životní potřebě**:

„...člověk má potřebu nějakého kontaktu, blízkého, bez jakéhokoli dalšího účelu, ...jak se tato potřeba naplňuje, je to v podstatě to, na základě čeho vznikají ty základní životní pocity, nějaké naplnění, nebo štěstí nebo radost“ (muž, 62 let).

Velká shoda mezi respondenty byla v chápání přátelství jako silné **emocionální opory**, která zahrnovala sdílení starostí, vyslechnutí. Vysoce ceněna byla zejména schopnost naslouchat, a to nejen u žen:

„...ta přítelkyně mě vyslechne, ona pozná, že já se potřebuji vypovídat, že jí to všechno potřebuji říct, a pochopí mě“ (žena, 49 let);

„ ...člověk o některých věcech potřebuje mluvit nahlas, že se z toho prostě vypovídá a to mám pocit, že je strašně důležitý“ (žena, 59 let);

„...je tam spíš to, že vám zvedne telefon a že bude naslouchat, že bude k dispozici, že ten člověk nemluví jen o sobě“ (muž, 48 let).

Některé ženy v souvislosti s emocionální oporou uvedly, že přátelství má pro ně větší význam, než partnerství:

„Pamatuji si, že když mi umřela mamka, tak mi pomohli ti přátelé, nepomohla mi rodina, ...opora toho muže byla v podstatě slabší, než opora těch přátel“ (žena, 48 let).

Dalším důvodem, proč někteří jedinci kladou důraz na význam emocionální opory poskytované přáteli, je skutečnost, že za vážné problémy většinou považují vztahové problémy v rodině a v tu chvíli potřebují probrat okolnosti s přáteli, kteří jim pomohou získat odstup:

„...pro mě je nejpodstatnější ta rodina, takže když mám problém, tak se týká většinou té rodiny,...když bych potřebovala to probrat s někým, kdo je mimo, tak to je přítel“ (žena, 56 let).

Mnozí z respondentů vidí význam přátelství ve **vzájemném obohacování**:

„Přátelé mě naučili se dívat na spoustu situací jinak, život je snazší, když si uvědomím jiný pohled“ (žena, 49 let).

Jeden z respondentů uvedl, že přátelé mu **dodávají energii**:

„...pro mě přátelství je něco asi jako přenos energií, to je pro mě takové vysvětlení, a mě asi ti přátelé, které mám, mi tu energii nějakým způsobem dávají“ (muž, 50 let).

Podle respondentů přátelství přispívá k **životní spokojenosti a zdraví**:

„...někdy si ani nepotřebujete hodiny povídat, stačí chvilka, potkáte se na ulici, prohodíte pár slov a máte dobrý pocit“ (muž, 48 let);

„...každopádně to ve mně vyvolává ty příjemné pocity, že člověk někoho má a může se na něj obrátit“ (muž, 50 let);

„...obecně si myslím, že to přátelství přispívá i ke spokojenosti toho člověka“ (muž, 45 let).

Co se týká **změny ve významu**, tak respondenti, kteří svým věkem přesáhli hranici střední dospělosti, shodně uváděli, že v adolescenci a v průběhu mladé dospělosti si význam přátelství moc neuvědomovali. Na významu podle nich přátelství začalo nabývat spíše ve věku pozdějším.

V této souvislosti bych chtěla zmínit, že mnou oslovené respondentky, které jsou právě ve věku mladé dospělosti, chápou význam přátelství obdobně, jako respondenti starších generací:

„...bez přátel a bez rodiny se ten život žít nedá. Ten život by byl hrozně prázdný a smutný, proč bych tady pak byla? (žena, 29 let).

Někteří respondenti sdělili, že ke změně významu přátelství dospěli v důsledku ztrát – například v důsledku úmrtí rodičů, ale také při proměně strukturovaných vztahů:

„...přátelský vztah také cítím k synovi, cítím, že to není jen vztah otce a syna, ale že je to vztah přátelský. Vlastně to v ten přátelský vztah přerostlo. Asi bych nedokázal definovat to přátelství, ale cítím, co to asi obsahuje a může to být i mezi otcem a synem“ (muž, 50 let);

„...největší přítelkyní je pro mě manželka“ (muž, 48 let);

„...pro mě je to opravdu přítel, protože já vám, že cokoliv mu řeknu, vždycky mě vyslechne a vím, že to u něj zůstane, nevypustí tu informaci dál a naopak mi pomůže“ (žena, 48 let).

Stav vztahu, kdy původně strukturovaný vztah byl rozšířen o dimenzi přátelství, vedl podle výpovědí respondentů k jejich větší životní spokojenosti.

Jedna z respondentek uvedla, že přátelství pro ni nabylo vyššího významu, když zjistila, že některé charakteristiky připisované přátelství pociťuje ve vztahu se svým terapeutem:

„je vlastně první člověk, s kterým jsem po letech měla pocit, že mu můžu říct úplně všechno, ...musí tam k tomu spojení dojít, jakmile tam nedojde, tak tam člověk chodí zbytečně“ (žena, 48 let).

9.5.Přátelství mezi mužem a ženou

Ojediněle se vyskytly názory, že přátelství mezi mužem a ženou může ve své „čisté“ podobě existovat. Většina mužů i žen se vyjádřila v tom smyslu, že takové přátelství možné není:

„...já myslím, že tam je tak osmdesát procent přátelství a pak ještě něco jiného, skrytého, není to ta forma otevřeného přátelství...“ (žena, 61 let);

„...většinou to přátelství u toho muže se svezí jinak, ono jakmile se začneš s nějakým tím mužským přátelit, tak většinou ten chlap to zkusí a chce od toho víc“ (žena, 49 let);

„...hluboké přátelství, já netvrdím, že nemůže existovat mezi mužem a ženou, určitě ano, je to prostě věc, která je důležitá, příjemná, není povrchní, ale přesto je to jenom trošku něco jiného“ (muž, 62 let).

Některé účastnice uvádějí, že důvodem bránící jim udržovat přátelský vztah s mužem je žárlivost ze strany jejich životních partnerů:

„...on když zjistil, že mám takového dobrého přítele, tak mi to vždycky dával tak trošku najevo, že se mu to nelíbí a potom mě postavil před situaci, abych si vybrala“ (žena, 54 let)

Také se ne zřídka objevil u žen názor, že raději volí za přítelkyni ženu, protože žena je dokáže lépe pochopit.

Většinu respondentů však vyjadřovala především obavy z přátelského vztahu mezi mužem a ženou, pro ilustraci uvádím následující výpovědi:

„...když je to přítel, který ti sedí, umí tě vyslechnout, můžeš s ním probrat věci, které s manželem nemůžeš probrat, on tě třeba obejmě, když ty pláčeš a najednou zjistíš, že ten dotek je ti příjemný a on to zjistí taky, ...je to velmi nebezpečná půda“ (žena, 56 let);

„...s kamarádkami máme společné zájmy, ale v přátelství jsou určité hranice, tam hrozí riziko, že zjistíte, že máte společného víc než jeden či dva zájmy, může přeskóčit jiskra, ...přátelství s mužem je takové uvolněnější“ (muž, 48 let);

„...ten práh se velmi rychle překročí, dojde to až k tomu intimnímu styku a to já nechci, říká se tomu proč tahat kočku za ocas“ (muž, 48 let).

Ze strany mužů se však vyskytl i názor, že právě v takovémto vztahu vidí velký potenciál přátelství, přičemž dále k tomu uvedl:

„...tak až jak v posledních letech stárnu, tak ženy z toho hlediska přátelství nabývají v mém životě větší a větší místo, s přibývajícím věkem si vážím víc těch ženských vlastností, než tomu bylo dřív“ (muž, 50 let).

Jedna z žen uvedla, že s mužem udržovala korespondenční přátelství, po několik let si s přítelem psali dopisy:

„...ale to bylo opravdu přátelství na stejné úrovni, já jsem to cítila vyloženě jako přátelství a on se mi i tak svěřoval, mám pocit, že to bylo oboustranné“ (žena, 59 let).

Některé ženy vypověděly, že mají přátelství s mužem, uvedly však, že tam chybí ta úplná otevřenost a že zatímco s mužem řeší spíše obecnější a také vtipnější témata, tak s tou ženou témata intimnější. Společným rysem však zůstává důvěra:

„...není v tom rozdíl, jestli někomu věřím víc a někomu míň, v tom je to jedno“ (žena, 20 let).

10. Rekapitulace výzkumných otázek

DVO 1: Co si lidé představují pod pojmem přátelství?

Pod pojmem přátelství si většina z oslovených lidí představuje vztah dvou lidí bez sexuálního podtextu, který se vyznačuje určitými charakteristikami (viz DVO 2). Respondenti odlišují přátelství ve smyslu kamarádství od hlubokého přátelství, které není omezeno na jednu oblast života, ale zahrnuje jeho celou šíři a variabilitu, přičemž jako výrazná se jeví jeho citová a duchovní složka.

DVO 2: Jaké charakteristiky (kvality) jsou lidmi připisovány hlubokému přátelství?

Nejčastěji zmiňovanou charakteristikou hlubokého přátelství byla důvěra, která byla často označena za bazální. Důraz byl také často kladen na intimitu, otevřenost a přítomnost. Poměrně častou byla uvedena nezištnost. Dalšími charakteristikami byly vzájemná úcta, vzájemný respekt, dimenze věčnosti, tolerance, vzájemná pomoc, věrnost a bezelstnost. Ženy a muži uváděli shodné charakteristiky.

DVO 3: Za jakých okolností hluboké přátelství vzniká?

Poměrně často bylo uváděno, že nejhlubší přátelství vznikla v období školních či studentských let. Jako okolnost vzniku byl tak často uváděn věk jedince. Většina respondentů uvedla, že k rozvinutí hlubokého přátelství je potřeba čas, osobní kontakt a fyzická blízkost.

DVO 4: Které faktory se vyskytují při přeměně přátelství?

Jako okolnost vyskytující se při proměně vztahu respondenti nejčastěji uváděli jiné životní naplnění (nejčastěji starost o rodinu). Významným faktorem ovlivňujícím proměnu (i zánik vztahu) byla uvedena osobní zralost.

DVO 5: Které okolnosti mohou přispět k zániku přátelství?

Jako okolnost zániku bylo často uvedeno fyzické odloučení (fyzická vzdálenost) a odlišné životní směřování (změna životních postojů, hodnot a zájmů), dále osobní zralost a projevení se zistného charakteru vztahu. Také žárlivost, vliv třetí osoba a úmrtí přítele.

DVO 6: Co pro jedince v dnešní společnosti přátelství znamená?

Někteří jedinci se o přátelství vyslovovali jako o základní životní potřebě, jiní hovořili o důležitosti přátelství pro jejich život. Většina respondentů uvedla, že přátelství je pro ně vysokou hodnotou. Dále jako významy byly uvedeny emocionální opora, vzájemné obohacování, zdroj životní spokojenosti. Jedinci, kteří překročili hranici vstupu do období střední dospělosti (40 let) uvádí, že s přibývajícím věkem si přátelství cení více, že hodnota přátelství pro ně stoupá.

DVO 7: Je přátelství mezi mužem a ženou v čisté podobě uskutečnitelné?

Na sedmou dílčí výzkumnou otázku se nepodařilo najít jednoznačnou odpověď. Někteří respondenti čisté a hluboké přátelství mezi ženou a mužem odmítli, jiní jej sice nevyloučili, ale vyslovili určité pochybnosti o hloubce takového vztahu a obavy z hlubokého přátelství tohoto typu. Výjimečně takové hluboké přátelství připustili, přičemž své názory opírali o vlastní zkušenost.

11. Diskuse

Tématem výzkumu bylo přátelství. Cílem bylo především popsat, jak dospělí lidé v dnešní době vnímají přátelství, za jakých okolností přátelství nejčastěji vzniká, které faktory se vyskytují při zániku přátelství a jaký význam je lidmi přátelství přisuzován. Jedna z kapitol výzkumu byla věnována otázce možné existence přátelství mezi mužem a ženou.

Po prvotním určitém utřídění pojmů a vymezením předmětu výzkumu na hluboké přátelství bez sexuálního podtextu se domnívám, že na přátelství tohoto druhu lze pohlížet jako na vztah mezi dvěma lidmi, který se promítá do několika rovin lidského prožívání.

V první řadě jde o rovinu sociálního světa, fyzického setkávání se s druhými lidmi. Druhou rovinou je možné vidět psychické (duševní) prožívání a třetí rovinu lze spatřovat v duchovním naplnění jedince. Všechny tři roviny, neboli aspekty přátelství lze považovat za důležité, ačkoli se tato důležitost může měnit od jedince k jedinci, v závislosti na osobních charakteristikách, osobní zralosti a životní zkušenosti.

U některých žen se při první položené otázce objevily v očích slzy a zadržoval se jim hlas. To mě vede k názoru, že přátelství může u člověka vyvolávat silné emoce.

V teoretické části jsem na základě dostupné literatury uvedla, že samotné **vymezení pojmu** přátelství je obtížné, což se potvrdilo i v rámci uskutečněných rozhovorů, kdy respondenti v souladu s mým očekáváním vymezovali přátelství ponejvíce kvalitami: „...*přítel je člověk, kterému maximálně důvěřuji*“.

Respondenti nejčastěji udávali jako **kvality** důvěru, uchování tajemství, intimitu, otevřenost, přítomnost, vzájemný respekt, toleranci, věčnost, vzájemnou pomoc, věrnost, vzájemnou úctu, schopnost vzájemného přijetí, bezelstnost a nezištnost.

V zásadě bych řekla, že se tyto charakteristiky neodlišují od teoretických zdrojů, ze kterých jsem vycházela, ani od výsledků prezentovaných z provedeného výzkumu v Rusku (viz teoretická část). Jedinou větší odlišnost od výzkumu provedeného v Rusku a také od výsledků prezentovaných v rámci výzkumné studie u nás, jsem vyzorovala v uvedení společně příjemně prožívaného času jako předpokladu udržování přátelství. Respondenti mnou oslovení se vyjadřovali, že i přestože osobní kontakt není možné ničím vyvážit a upřednostňují jej v případě, že je to možné, tak jejich přátelství trvají i bez spoluprožívání v čase a prostoru.

I lidé, kteří okamžitě na počátku rozhovoru upozornili, že nemají přátele, tak dokázali určit kvality přátelství, na základě čehož potom vlastně usoudili, že takový člověk se v jejich životě nevyskytuje. To mě vede k domněnce, že potenciál pro vytvoření přátelského vztahu je někde v našem hlubším nitru, že si ho ani nemusíme uvědomovat, ale že jej lze rozvinout.

Jako **okolnosti provázející a ovlivňující vznik přátelství** lze z provedeného výzkumu vypsát věk jedince, čas, osobní kontakt, fyzickou blízkost. V tomto ohledu nepřinesl výzkum žádnou odlišnost, domnívám se, že okolnosti byly popsány v souladu s literárními zdroji.

Souhlasně s literaturou byly také uvedeny **okolnosti proměny vztahů a zániku přátelství**. Nejčastěji byla zmiňována rozdílnost v životních cestách, fyzická vzdálenost, osobní zralost, žárlivost, vliv třetích osob, ziskový charakter vztahů a úmrtí přítele.

Ne zcela jednoznačně však z uvedeného výzkumu vyplynula potřeba „udržování“ vztahu. Někteří jedinci se vyjádřili, že je potřeba na přátelství pracovat, nějakým způsobem jej udržovat, ale jiní to odmítli. I tato skutečnost je však v souladu s informacemi uvedeným v teoretické části, neboť v této části se ne zcela shodují i autoři zde uvedení (srov. Moore 2007, Nikitina 2011).

V rámci kapitoly věnované **významu přátelství** pro život člověka se účastníci výzkumu v podstatě shodují, že přátelství je v současné době pro ně vysokou hodnotou, přičemž shodně vypovídali lidé všech věkových kategorií. Zároveň respondenti z věkových skupin střední dospělosti a vyšších, uvedli, že hodnotu přátelství si začali uvědomovat až v pozdějším věku.

V této souvislosti se mi vynořily dvě otázky. První moje otázka je, zda by se přátelství jako vysoká hodnota ukázala i v případě, že by respondenti nebyli dotazováni konkrétně na přátelství, ale na jejich vlastní hierarchii hodnot.

Druhá otázka souvisí s vnímáním významu přátelství v období mladé dospělosti. Zatímco respondenti staršího věku uvedli, že v období mladé dospělosti mělo pro ně přátelství menší význam, než nyní, tak respondenti dnes v období mladé dospělosti připisují přátelství vysokou hodnotu.

K první otázce odpověď nemám. U druhé otázky mě jako jedna z vysvětlujících možností napadají probíhající změny ve společnosti. U lidí v období mladé dospělosti dnes nastává poměrně větší časový úsek mezi opouštěním své primární rodiny a založením své vlastní rodiny, považují tedy toto za jedno z možných vysvětlení potřeby a důležitosti přátel.

V teoretické části, kapitole výzkumných projektů jsem uvedla výzkum provedený v Mexiku, který se zabýval porovnáním vnímané opory ze strany přátel a ze strany rodiny. Výsledek poukázal na větší důležitost opory ze strany rodiny v důsledku kulturně podmíněného chápání rodiny v daném společenství.

Odpovědi respondentů v rámci mnou provedeného výzkumu se odlišovaly. Nejčastěji se respondenti vyjadřovali v tom smyslu, že by záleželo na situačním kontextu, tedy neupřednostňovali primárně ani přátele, ani rodinu. Musím uvést, že v souvislosti s touto otázkou se mi určitým omezením jevil menší počet respondentů.

Vágnerová (2007) uvádí v souvislosti s významem přátelství četné rozdíly mezi ženami a muži. V provedeném výzkumu se u hlubokého přátelství de facto žádné rozdíly neobjevily. Jak muži, tak ženy s životními přáteli nepotřebují společně sdílet velké množství času, sdílet mnoho aktivit, nemají pocit, že by to jejich přátelství utužovalo. Zástupci obou pohlaví vyjadřují, že je pro ně důležité, že někde takový přítel je, za důležité považují spíše určitou věrnost citů. Jak muži, tak ženy vyjádřili, že důležité je, aby jim přítel uměl naslouchat, aby pocity a hodnoty byly srovnatelné.

Domnívám se, že rozdíly v přátelství mužů a žen se mohou vyskytovat v přátelství ve smyslu kamarádkém, ale v tom hlubokém přátelství se v rámci mého výzkumu neprojeví.

V rámci tématu o významu přátelství jsem se setkala u respondenta s označením vztahu terapeutického za vztah přátelský (ze strany klienta, nikoliv terapeuta) a chtěla bych se zde na toto téma zamyslet.

Existenci takového vztahu nevyklučuji, ani bych nevyklučovala možnost, že může terapeutický vztah přerůst ve vztah přátelský. Nicméně bych na tomto místě chtěla zmínit okolnosti, pro které tyto dva vztahy odlišuji.

Terapeutický vztah by měl být podle mě především vztahem založeným na lidskosti, to znamená, že ze strany terapeuta by měl obsahovat určitou míru otevřenosti, určitou míru autentičnosti, určitou míru osobní účasti.

I když je možné, že se terapeut na určitý omezený čas stává součástí rodiny, součástí konkrétní situace, kladu tak důraz na míru otevřenosti, autentičnosti a osobní účasti.

Terapeutický vztah se však od přátelského vztahu podle mě liší, a to minimálně (nebo především) tím, že přátelský vztah je založen na symetrii, souvisí s osobním naplněním, přítel se stává součástí mého „já“, není vědomě časově ani prostorově omezen.

Přátelství mezi mužem a ženou zůstává stále spornou otázkou. Právě v této kapitole padlo nejvíce rozdílných odpovědí. Někteří takové přátelství připustili, jiní striktně odmítli. Někteří jej připustili s dovětkem „ale“. Na počátku čtvrté kapitoly uvádím, že Maurois (1935) se ve své práci ptá, zde je možné přátelství mezi mužem a ženou. A ta otázka je podle mě stále platná, ani desítky let neomezily její aktuálnost.

12. Závěr

Podstatným znakem přátelství, stejně jako i u jiných osobních vztahů je subjektivita. Přátelství se ve společnosti projevuje v rámci širokého spektra blízkosti a emocionality, které vytvářejí různorodost, variabilitu.

Dalo by se říct, že společným znakem velké variability přátelských vztahů je hodnota připisovaná přátelství, ať již jde o hodnotu skutečnou či domnělou.

Přátelství není o soutěži, ale spolupráci. Kde je přátelství, mizí strach a napětí. Přátelé mohou pomoci člověku snížit úzkost a stres. Přátelství se tak jeví jako důležitá hodnota v životě člověka. Spolu s rodinou se přátelé stávají součástí sociální opory a přispívají k harmonii a životní spokojenosti jedince. Harmonie a spokojenost člověka se projevuje v jeho zdraví. Dnes není pochyb, že duševní zdraví souvisí se zdravím tělesným.

Poznání hodnoty přátelských vztahů může člověku pomoci zvýšit kvalitu jeho života.

13. Souhrn

Práce je věnována tématu přátelství. Teoretická část vychází z poznatků sociální psychologie v oblasti osobních vztahů, sociální interakce a komunikace.

Osobní vztahy jsou popsány jako mezilidské blízké vztahy, které jsou neformální, vyznačující se vlastní vnitřní dynamikou a subjektivitou. Jsou krátce uvedeny některé z fenoménů vážících se k osobním vztahům, jako je blízkost vztahu, emoční inteligence, empatie a vzájemná závislost.

Na úvodní představení pojmu osobní vztahy navazuje samotné téma přátelství. Na počátku jsou zmíněny biosociální, psychosociální, fyzické a sociální faktory jako možné okolnosti provázející vznik přátelství. V dalším sledu je věnován prostor životnímu cíli, jako faktoru ovlivňujícímu vznik přátelství, vzájemnému respektu, osobní sympatii, vzájemné úctě, osobní přitažlivosti, afiliaci a v neposlední řadě také komunikaci.

Mezi podstatnými charakteristikami (kvalitami) přátelského vztahu jsou uvedeny rovnost (symetrie), dobrovolnost a výběrovost, vzájemná závislost, věrnost a přítomnost, věčnost, intimita, „otevření se“, důvěra, vzájemná úcta, náročnost a nezištnost. Komunikace a přátelský dialog jsou pak popsány jako nezbytné předpoklady pro „otevření se“.

Krátce nastíněná polemika o potřebě aktivního přístupu k udržování přátelských vztahů je přechodem ke kapitole pojednávající o proměnách přátelského vztahu a okolnostech provázejících jeho zánik. Vývoj a proměny přátelského vztahu jsou popsány v kontextu životního cyklu jedince. Nepředvídatelná kumulace vztahových proměn, vyčerpání vztahového potenciálu, fyzická vzdálenost jsou následně popsány jako možné okolnosti provázející zánik přátelských vztahů.

V dalším textu je věnován prostor rozdílům mezi přátelstvím žen a přátelstvím mužů a také otázce existence „čistého“ přátelství mezi mužem a ženou.

Navazuje pojednání o přátelství, které se stane součástí strukturovaných vztahů.

Následně jsou blíže rozvedeny některé z významů, které přátelství v životě člověka může mít. Přátelství jako zdroj radosti a životní spokojenosti, přátelství jako faktor omezující pocity osamocení a izolace, přátelství jako zdroj podnětů pro osobnostní rozvoj jedince a utváření jeho identity a přátelství jako významná součást sociální opory.

V poslední kapitole teoretické části jsou uvedeny realizované výzkumy v předchozích letech v České republice a jiných zemích, se kterými jsou následně porovnávány výsledky výzkumné části.

Výzkumná část vychází z teoretické části, výsledky výzkumné části jsou porovnávány s teoretickými zdroji, ale i s provedenými výzkumy na téma přátelství v předchozích letech v České republice a dalších zemích.

Předmětem výzkumu je hluboké přátelství, jako jeden z osobních vztahů, který neobsahuje sexuální podtext. Cílem bylo především popsat, jak dospělí lidé v dnešní době vnímají přátelství, za jakých okolností přátelství nejčastěji vzniká, které faktory se vyskytují při zániku přátelství a jaký význam je lidmi přátelství přisuzován. Jedna z kapitol výzkumu byla věnována otázce možné existence přátelství mezi mužem a ženou.

Typem výzkumu byl zvolen kvalitativní výzkum. Design výzkumu má charakter mnohonásobné případové studie. Jako technika sběru dat byl použit polostrukturovaný rozhovor. Výzkumu se zúčastnilo 30 respondentů ve věku od 20 do 62 let. Z celkového počtu bylo 21 žen a 9 mužů. Pro analýzu dat byla použita interpretativní fenomenologická analýza (Interpretative Phenomenological Analysis - IPA).

Respondenti nejčastěji vymezovali přátelství pomocí kvalit, které by přátelství mělo obsahovat – důvěru, intimitu, otevřenost, přítomnost, vzájemný respekt, toleranci, vzájemnou úctu a nezištnost. Jako okolnosti vzniku přátelství se objevil faktor věku, času, osobního kontaktu a fyzické blízkosti. Mezi zmiňovanými vlivy při přeměně nebo zániku vztahu se nejčastěji objevila rozdílnost v životních cestách, fyzická vzdálenost, osobní zralost, žárlivost a zjištěný charakter vztahů. Téměř všichni respondenti se vyjadřovali o přátelství jako o vysoké životní hodnotě. Velké rozdíly ve výpovědích se objevily na téma existence přátelství mezi mužem a ženou, neprojevila se v tomto směru žádná sjednocující tendence.

Seznam použitých zdrojů a literatury

1. Aristotelés. (1996). *Etika Níkomachova*. Praha: Rezek.
2. Ayuso, S. L. (2012). Las redes personales de apoyo en la viudedad en España. *Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas*, Issue 137, p3-24. Získáno dne 14. února 2012 z databáze Academic Search Complete.com
3. Bedrnová, E. (1990). *Cesty k lidem*. Praha: Horizont.
4. Berežnaja, A. M. (2010). Psychologia otnošenij. *Obrazovanie-Nauka-Tvorčestvo* 1/2010, p57-61. Získáno 15. února 2012 z <http://alu.itech.ru/ont/ont/2010-1.pdf/>
5. Damasio, A. (2004). *Hledání Spinozy*. Praha: Nakladatelství dybbuk.
6. Domínguez, A., Salas, I., Contreras, C. & Procidano, M. E. (2011). Validez concurrente de la versión mexicana de las escalas de Apoyo Social Percibido de la Familia y los Amigos (PSS-Fa y PSS-Fr) *Revista Latinoamericana de Psicología I*, Vol. 43 | N° 1 p. 125-137. Získáno 10. února 2012 z databáze PsycINFO.com
7. Dreher, J. (2009). Phenomenology of Friendship: Construction and Constitution of an Existential Social Relationship. *Human Studies*, Dec2009, Vol. 32 Issue 4, p401-417. Získáno 15. ledna 2012 z databáze SocINDEX.
8. Finchum, T. D. (2005). Keeping the Ball in the Air: Contact in Long-Distance Friendships *Journal of Women & Aging*, 2005, Vol. 17 Issue 3, p91-106. Získáno dne 11. října 2011 z databáze SocINDEX.
9. Goleman, D. (1997). *Emoční inteligence*. Praha: Columbus.
10. Hewstone, M., & Stroebe, W. (2006). *Sociální psychologie*. Praha: Portál.
11. Křivohlavý, J. (1986). *Já a Ty*. Praha: Avicenum.
12. Leib, E. J. (2007). Friendship & the Law. *UCLA Law Review*, Feb2007, Vol. 54 Issue 3, p631-707, 77p. Získáno 18. ledna 2012 z databáze Academic Search Complete.
13. Machonin, P., & Tuček, M. (1996). *Česká společnost v transformaci*. Praha: Sociologické nakladatelství.
14. Machovec, M. (2004). *Smysl lidské existence*. Praha: Nakladatelství Akropolis.
15. Maurois, A. (1935). *O lásce a přátelství*. Praha: Julius Albert.
16. Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing.

17. Mohaupt, Z. (1998). *Proměny blízkých vztahů: bok po boku nebo tváří v tvář?* Získáno dne 31. ledna 2012 z <http://www.tymovykoucink.cz/>
18. Moore, T. (2007). *Knihy o lásce a přátelství*. Praha: Portál.
19. Musil, J. (2004). Zanedbávané téma: Přátelství v soudobých společnostech. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2004, Vol. 40, No. 4, p519-523. Získáno 13. února 2012 z <http://sreview.soc.cas.cz/>
20. Nakonečný, M. (2009). *Sociální psychologie*. Praha: Academia.
21. Nikitina, D. V. (2011). Družba: Paradigmaty issledovanija. *Vestnik Čitinskogo gosudarstvennogo univerciteta*. 12/2011, p133-143. Získáno dne 13. února 2012 z http://zabgu.ru/files/vestnik/2011_2/vestnik_79.pdf/
22. Plháková, A. (2007). *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia.
23. Řeháková, B. (2003). Vzorce přátelství v české společnosti. *Sociologický časopis* 4/2003, p509-528. Získáno dne 13. listopadu 2011 z <http://sreview.soc.cas.cz/>
24. Slaměník, I. (2011). *Emoce a interpersonální vztahy*. Praha: Grada Publishing.
25. Soudková, M. (2006). *O zdravých vztazích mezi lidmi*. Brno: Jan Šabata.
26. Šmerlina, I. (2006). Družba kak duchovnaja i socialnaja realnost. *Socialnaja realnost*, 5/2006, p29-50. Získáno dne 7. února 2012 z <http://socreal.fom.ru/>
27. Šmerlina, I. (2006). Družba kak duchovnaja i socialnaja realnost – část 2. *Socialnaja realnost*. 6/2006, p55-72. Získáno dne 10. února 2012 z <http://socreal.fom.ru/>
28. Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
29. Vágnerová, M. (2010). *Psychologie osobnosti*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
30. Výrost, J., & Slaměník, I. (2010). *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Formulář zadání diplomové práce

Příloha č. 2: Abstrakt diplomové práce v českém jazyce

Příloha č. 3: Abstrakt diplomové práce v anglickém jazyce

Příloha č. 4: Ukázka přepisu rozhovoru

Příloha č. 1: Formulář zadání diplomové práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2010/2011

Studijní program: Psychologie
Forma: Kombinovaná
Obor/komb.: Psychologie (PSYB)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Ing. RÖDLOVÁ Drahoslava	V. Majakovského 2093, Most	109047

TÉMA ČESKY:

Přátelství

NÁZEV ANGLICKY:

Friendship

VEDOUcí PRÁCE:

PhDr. Marek Kolařík, Ph.D. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

- 1) Seznámení se s normami diplomových prací v oboru psychologie a dodržování hlavních zásad v nich uvedených
 - 2) Vyhledání relevantních zdrojů, monografií, článků, výzkumných prací domácích i zahraničních. Využití databázi zahraničních článků na internetu, které jsou volně dostupné z univerzitní sítě
 - 3) Studium relevantních zdrojů v oblasti interpersonálních vztahů, interpersonální komunikace, hodnotové orientace, přátelského vztahu a jeho kvality
 - 4) Zpracování osnovy diplomové práce, formulace cílů práce, především se bude jednat o popsání toho: a) jaké znaky (kvality) lidé připisují hlubokému přátelství b) jak lidé vnímají význam přátelství pro život a jak se tento význam v průběhu jejich života měnil c) jaké okolnosti doprovází vznik hlubokého přátelství a nalézt odpověď na otázku, které faktory vystupují do popředí v procesu vzniku a udržení si přátelského vztahu
 - 5) Zpracování základní kostry teoretické části práce a její konzultace s vedoucím práce
 - 6) Formulace výzkumných okruhů vycházejících z teoretické části práce a jejich konzultace s vedoucím práce
 - 7) Použité metody: polostrukturovaný rozhovor
 - 8) Výzkumný soubor v rozsahu cca 30 osob
 - 9) Zpracování výzkumné části práce a její konzultace s vedoucím práce
 - 10) Dokončení diplomové práce, integrace jednotlivých částí a kapitol do srozumitelného a logicky navazujícího celku s ohledem na požadované formální náležitosti
- Podmínkou odevzdání práce je její odevzdání vedoucímu nejméně měsíc před jejím konečným odevzdáním.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Plaňava, I. (2005), Průvodce mezilidskou komunikací, Praha, Grada
Křivohlavý, J. (1986), Já a Ty, Praha, Avicenum
Křivohlavý, J. (2007), Psychologie vděčnosti a nevděčnosti, Praha, Grada
Bedrnová, E. (1990), Cesty k lidem, Praha, Horizont
Soudková, M. (2006), O zdravých vztazích mezi lidmi, Brno, Doplněk
Vybíral, Z. (2009), Psychologie komunikace, Praha, Portál
Hewstone, M., Stroebe, W. (2006), Sociální psychologie, Praha, Portál
Vágnerová, M. (2007), Vývojová psychologie II., Praha, Karolinum
Výrost J., Slaměník I. (2008), Sociální psychologie, Praha, Grada
Moore, T. (2007), O lásce a přátelství, Praha, Portál

Příloha č. 2: Abstrakt diplomové práce

Název práce:	Přátelství
Autor práce:	Ing. Drahoslava Rödlová
Vedoucí práce:	PhDr. Marek Kolařík, Ph.D.
Počet stran a znaků:	64 / 106.998
Počet příloh:	4
Počet titulů použité literatury:	30

Teoretická část práce vychází z poznatků sociální psychologie v oblasti osobních vztahů, sociální interakce a komunikace. Předmětem výzkumu je hluboké přátelství, jako jeden z osobních vztahů, který neobsahuje sexuální podtext. Cílem bylo popsat, jak dospělí lidé v dnešní době vnímají přátelství – co si lidé představují pod pojmem přátelství, jaké charakteristiky (kvality) jsou lidmi přátelství připisovány, za jakých okolností přátelství vzniká, které faktory se vyskytují při přeměně přátelství, které okolnosti mohou přispět k zániku přátelství, co pro jedince v dnešní společnosti přátelství znamená a je přátelství mezi mužem a ženou v čisté podobě uskutečnitelné?

Typem výzkumu byl zvolen kvalitativní výzkum. Design výzkumu má charakter mnohonásobné případové studie. Jako technika sběru dat byl použit polostrukturovaný rozhovor. Výzkumu se zúčastnilo 30 respondentů ve věku od 20 do 62 let. Z celkového počtu bylo 21 žen a 9 mužů. Pro analýzu dat byla použita interpretativní fenomenologická analýza (Interpretative Phenomenological Analysis - IPA).

Respondenti nejčastěji vymezovali přátelství pomocí kvalit, které by přátelství mělo obsahovat – důvěru, intimitu, otevřenost, přítomnost, vzájemný respekt, toleranci, vzájemnou úctu a nezištnost. Jako okolnosti vzniku přátelství se objevil faktor věku, času, osobního kontaktu a fyzické blízkosti. Mezi zmiňovanými vlivy při přeměně nebo zániku vztahu se nejčastěji objevila rozdílnost v životních cestách, fyzická vzdálenost, osobní zralost, žárlivost a zřejmý charakter vztahů. Téměř všichni respondenti se vyjadřovali o přátelství jako o vysoké životní hodnotě. Velké rozdíly ve výpovědích se objevily na téma existence přátelství mezi mužem a ženou, neprojevila se v tomto směru žádná sjednocující tendence.

Klíčová slova: sociální psychologie, osobní vztahy, přátelství

Příloha č. 3: Abstrakt of thesis

Title :	Friendship
Author:	Ing. Drahoslava Rödlová
Supervisor:	PhDr. Marek Kolařík, Ph.D.
Numberofpages and characters:	64 / 106.998
Numberofappendices:	4
Numberofreferences:	30

The theoretical part of the thesis is based on findings of social psychology in the field of personal relationship, social interaction and communication. The subject of the research is deep friendship as one of the personal relationships that do not include any sexual undertone. The goal was to describe how the adults perceive friendship nowadays – what idea of friendship they have, what qualities of friendship they consider, under which circumstances friendship starts, which factors influence the changes of friendship, which circumstances can cause the end of friendship, what is the importance of friendship for today society and can friendship between a man and a women exist in its clear form?

The type of research was a qualitative research. Design of the research has a character of a multiple case study. A technique used for data collection was a semi-structured interview. The research incorporated 30 respondents at the age between 20 – 62 years. From the total number there were 21 women and 9 men. The data were analysed using interpretative phenomenological analysis (Interpretative Phenomenological Analysis - IPA).

The respondents most often defined friendship by qualities that friendship shall include – trust, intimacy, openness, presence, mutual respect, tolerance, mutual esteem and selflessness. As circumstances under which friendship developed there were factors of age, time, personal contact and physical closeness. Among influences mentioned at changes of friendship or its extinction there were mostly disparity of ways of life, physical distance, personal maturity, jealousy and acquisitive nature of the relationship. Almost all respondents commented on friendship as an important life value. There were significant differences in statements regarding the existence of friendship between a man and a woman, there was no unifying tendency in this area..

Key words: social psychology, personal relationship, friendship

Příloha č. 4: Ukázka přepisu rozhovoru, muž, 50 let

Když se řekne přátelství, co se Vám vybaví?

Vybaví se mi moje vlastní zkušenost s přátelstvím, vybaví se mi moje vztahy, které se sám pro sebe takto označuji, mí přátelé, to znamená bývalí i současní.

Máte v současné době více přátel?

Myslím si, že to je u mě jako u každého, že v mládí se přátelství zaměňuje s kamarádstvím, s takovým tím automatickým vztahem, který vzniká třeba ve škole. Potom to přátelství jako v podstatě přetrvává a vzrůstá z těch kamarádkých vztahů a potom v dospělosti ti přátelé jakoby fyzicky odpadávají, ale to přátelství zůstává. Tzn., člověk už nemá kolem sebe tolik lidí, člověk nemá na to čas a z různých důvodů chce být víc sám, tak to život přináší a přátelé v tom pozdějším věku, odcházejí - umírají, odstěhují se. Fyzicky odejdou, ale myslím si, že to přátelství, protože to je vztah duchovní, tak ten zůstává, alespoň tak to cítím. Doufám, nebo si to tak představuji, protože přátelství je vztah oboustranný, tak doufám, že zůstává i v těch lidech.

A co očekáváte od přítele, nebo jaké kvality by ten přátelský vztah měl podle Vás mít?

Tak vždycky zase se říká, že od svého přítele nemám očekávat nic. Ale to není tak úplně pravda, zjistil jsem, že vlastně chci od něj, aby ode mě také něco očekával. Což je docela velký nárok, přeci jenom si myslím, že takové skautské zásady, že člověk by měl poskytnout pomoc, když je zapotřebí, že člověk by měl být k dispozici, když to ten přítel potřebuje, že to nejsou žádný planý slova. A jako člověk si říká, jasný, tak já jsem tady, kdyby někdo náhodou něco potřeboval z mých přátel, jenomže potom zase by měl být člověk připravený i obráceně. Ve svém životě jsem to musel trochu poopravit, říkám si, od svých přátel nemůžu nic očekávat, a oni ode mě, ale ve skutečnosti z toho přátelství vyplývají všechny závazky. Takže něco očekávám od těch přátel. Minimálně to, co jsem ochoten udělat pro ty své přátele já, což není tak úplně jednoduchá situace.

A od těch nejbližších přátel očekáváte především emocionální podporu, nebo i jinou, například finanční?

Finanční asi ne, někdy se na mě někdo obrátí o finanční pomoc, ale přátelé ne, ani já si přátelům neříkám o finanční pomoc. Tohle se mi v tom přátelství nijak nezobrazuje. Já vlastně ani neočekávám tu emocionální podporu.

A jaký význam pro Vás to přátelství má?

Já nejvíc potřebuju vědět, že někdo na světě takový je, a že ho vlastně ani nepotřebuju vidět moc často. Není pro mě žádný utužení přátelství to, že se s přáteli setkávám často. To vůbec není důležitý. Pro mě to přátelství je něco asi jako přenos energií, to je pro mě

takové vysvětlení. A mě asi ti přátelé, které mám, mi tu energii nějakým způsobem dávají. To si myslím. Takže já vím, občas se mi zasteskne po těch lidech, ale málokdy to vede k tomu, že zvednu ten telefon. Takže je to na té stránce emocionální nebo spíše nehmotný, ale v každém případě jsem rád, že je mám, že existují.

Myslíte si, že v tom vztahu je potřeba dělat nějaké kroky, vědomě ten vztah nějakým způsobem udržovat, nebo to nějak plyne samo?

Myslím, že ne, myslím, že to musí být nějakým způsobem udržovaný. Jednou říkal jeden pan farář, že když člověk neudrží svoji duševní úroveň, když ten člověk na sobě nepracuje, že padá dolů. A já jsem tomu nevěřil, já jsem si říkal, tak já mám nějakou výbavu z mládí, z toho života a přečetl jsem hodně knih a prodělal jsem hodně debat a měl jsem možnost se setkat s lidmi, kteří mi předali hodně informací, to myslím to byly ty zdroje, odkud mohla nějaká ta psychická úroveň růst a tak jsem si myslel, že jí mám zachovanou. A tento pan farář to tak jen zmínil, mě to tak cvrnklo a začal jsem o tom přemýšlet a zjistil jsem, že je to bohužel pravda. Jakmile člověk nepracuje na své psychické úrovni, nepracuje na sobě, tak ta úroveň padá, opouští ho, nechci posuzovat, zda je to dobře nebo špatně, ale ta úroveň duševního vývoje klesá. A to si myslím, že to je i s tím přátelstvím, nemyslím, si ale, že je nutné na něm pracovat takovými nějakými konkrétními prostředky. Nedá moc práce tomu příteli zavolat a podpořit ho nějakým hezkým slovem, co by mu pomohlo, potěšit ho. Je špatná ta úvaha, že když to nepotřebuju já, tak že to nepotřebuje ta druhá strana. To si myslím, že je pro to udržení přátelství důležitý. Asi je dobře udržovat ten vztah maličkostmi, protože všechno něco znamená. Moje odpověď zní, že si myslím, že se přátelství musí udržovat a mělo by se na něm pracovat jako na každém jiném vztahu.

Vy jste teď mluvil o té psychické úrovni, na které je nutné pracovat, myslíte si, že se ta psychická úroveň projevuje i na kvalitě těch přátelských vztahů, že tam je souvislost?

Asi určitě se to projevuje. Mě někdy chybí v posledních letech takový návrat do mládí, kdy jsem prodělal vášnivé hovory kolem témat života a smrti, nebo kolem umění, něčeho, co nám tenkrát připadalo buď tajemný, nebo zvláštní nebo úplně rozhodující pro náš život. Jelikož tyto debaty, ale to už jsou desítky let, co je neprovodí, protože nemám s kým, tak občas se s nějakým z přátel k těmto pro mě důležitým věcem dostaneme, ale okruh některých přátel, s nimi to není možný, tam jenom cítím jakoby nějakou bytost, duši, a žádná jiskrná debata nám neutuží přátelství, ani ho nijak nepozvedne. Dá se říct, že to přátelství není úplně jednoduchý, ten vztah není ke každému stejný, to není žádný univerzální vztah. Každý přátelství k tomu druhému člověku je vlastně úplně jiné. Tam kde to přátelství bylo třeba dané tím, že jeden pro druhého jsme byli zajímavý jako osoby na nějaké osobní psychické úrovni, i na nějakém vzájemném předávání duševních hodnot, bylo to součástí nebo možná základ přátelství, tak tam jakékoli opouštění té cesty to přátelství omezuje nebo má na něj negativní vliv, ale asi ho nerozbije. Je možné, že to přátelství naruší něco zvenčí. Stalo se mi, že u přátel jsem hodně těžko nesl některý věci, které jsem nečekal, že se stanou, ale v případě, že to nebylo přátelství, tak vlastně jsem se

s těmi lidmi už neviděl a to přátelství už nemám. Takže v průběhu toho života to prošlo nějakým sítem, a to co vydrželo do dneška, tak zjišťuji, že ty vztahy, které vydržely, tak to jsou asi skutečné přátelské vztahy.

Takže existence přátelského vztahu se u Vás dá posoudit spíše zpětně? Až když ten vztah prošel nějakým vývojem?

Musím podotknout, že když jsem ten vztah měl, tak jsem to za přátelství stoprocentně považoval.

A jakého charakteru byly ty zásahy zvenčí? Já se zajímám o různé okolnosti zániku přátelských vztahů, tak jestli byste mohl k tomu říci více.

Tak v postatě to byl třeba rozchod, kdy jsem se dostal do nějakého konfliktu, ale spíše obchodního, takového, co nebylo pro to přátelství důležité, a ten můj přítel, kterého jsem považoval za přítele, se vlastně přiklonil na druhou stranu, protože z toho něco měl, měl z toho kšeft a to nám narušilo ten vztah. Já jsem pak po letech za ním jel, chtěl jsem zjistit, v jakém vztahu to naše přátelství teda je, a on z toho měl tak špatný pocit, že už ani nestál o to, to naše přátelství obnovit. Přesto, že to byl nějaký povrchní důvod, tak ty vnitřní důvody pro to přátelství zanikly, i když je možné, že ten povrchní důvod jen ukázal, že už to přátelství není živé.

A Vaši přátelé zastávají podobné hodnoty nebo postoje v životě, nebo je to různé?

Já mám přátele z různých věkových i sociálních skupin. Nemám podobné přátele.

Takže tam není podobnost povah, ani názorů?

Ne. Myslím si, že to je tak možný, jako jsou partnerské vztahy, že někdo má partnera hodně podobného, že mají stejné směřování, stejné povolání, anebo jsou partneři, kteří jsou rozdílní, a obojí má své výhody a nevýhody.

A máte zkušenost s přátelstvím se ženou?

Ne. Tam je to tak, že je to spíš jako přátelství neprojevené, bych řekl. Považuji ji za přítelkyni, ale jelikož jsme měli možnost spolu jen málo hovořit a vůbec být spolu, tak tam je to jako takový velký potenciál přátelství, které v podstatě nebylo nikdy projevené naplno. A pak jsem měl přátelské vztahy s ženami, které přerostly do partnerských vztahů, a to si myslím, že je dobře. Tak až jak v posledních letech stárnu, tak ženy z toho hlediska přátelství nabývají v mém životě větší a větší místo. S tím přibývajícím věkem si vážím víc těch ženských vlastností, než tomu bylo dřív.

A jak to máte v situaci, když potřebujete pomoc. Obrátíte se spíše na nějakého přítele nebo na někoho z rodiny?

Na přítele. Ale je to dané tím, že rodina se mi zmenšuje. A taky, že původně nebyla nějak moc rozvětvená. Takže já se obracím na přátele. Ale tady je pořád ta otázka, co je to vlastně pomoc. Co se vlastně může stát. Když člověk uvažuje, co se tak může v životě stát,

tak problém je buď nějaký konflikt s vnějším světem po té byrokratické stránce, nebo nechtě způsobím nějakou škodu, nebo přijde nemoc. A pak je otázka, zdali si dokážu poradit sám. Kdybych se obracel na přátele s takovým problémem, tak oni mi stejně nepomůžou, akorát je zatížím nějakými starostmi. Takže vlastně ani nevím, s čím by mi mohli pomoci.

A význam přátelství, měnil se u vás v průběhu života?

Měnil. Je pravda, že jsem v mládí měl to štěstí, že jsem dostával spoustu energie z toho svého okolí, a že jsem to ani nevnímal, natož, abych si toho vážil. Takže až odchodem mého otce jsem zjistil, kolik energie mi dával, jak moc mi v životě pomáhal, přesto, že jsem si myslel, že chodí jen krmit kočku. Ale to všechno mělo tak velký význam, že jsem se cítil tak prázdný po jeho smrti, stejně tak, když jsem měl mnoho narozenin, kde bylo řádově třeba sto lidí, přišli mi na ty narozeniny popřát, já jsem si toho moc nevážil, moc jsem se o to nestaral, ale všichni, co tam byli, mi dali nějakou energii, byli tam vlastně kvůli mně. Nebyli to přátelé, ale já jsem ze svého okolí získával energii, která mi nahrazovala hluboké přátelské vztahy. A tudíž jsem se ani o té přátelské vztahy moc nestaral. Až teprve když jsem začal přehodnocovat vztahy, tak teprve potom jsem si začal víc vážit těch přátel, začal jsem se jim víc věnovat. No ale je docela možné, že člověk to sobecky uvnitř nějak potřebuje, je k tomu vybuzený, nucený, že ta příroda, ty pudy vás nutí, aby člověk nežil sám. Vlastně jsem došel k tomu, že potřebuju mít ty přátele a taky jsem se po letech vrátil k takovému klidnému rodinnému životu, což pro mě v mládí nebylo možné.

Takže když bych to měl shrnout. Může být přátelství a může zaniknout. Někdy to přátelství udržuju i uměle. Řeknu si to je přátelství a už o tom víc nepřemýšlím. Přítelkyni jsem nikdy neměl. Myslím si, že člověk může někdy přátelství nahradit jiným vztahem a taky je docela možný, že přátelství a kamarádství se od jiných vztahů jako skokově neliší, že ty vztahy můžou být kultivovány podobně, někdy mohou být silnější, mohou se měnit s časem. Přátelský vztah také cítím k synovi, cítím, že to není jen vztah otce a syna, ale že je to vztah přátelský. Vlastně to v ten přátelský vztah přerostlo. Asi bych nedokázal definovat to přátelství, ale cítím, co to asi obsahuje a může to být i mezi otcem a synem. Důležitý je, že ty vztahy jsou tak zamíchaný a kontinuální, musí se vzít ten jednotlivý vztah a musí se v něm popsat, co všechno mezi těmi lidmi je.

Ještě když se vrátím ke vzniku těch přátelství, vybavujete si nějaké okolnosti, jak ta přátelství vznikala? Zažil jste někdy takové přátelství, které by vzniklo náhle?

Tak to jsem zažil. Když jsme se s kamarádem dostali společně do obtížných situací, tak se najednou, aniž bychom si museli cokoliv říkat, ukázalo, že si rozumíme, bylo tak naprosto tak překvapivě bezproblémová komunikace, vzájemné pochopení. Tak to byl takový zvláštní vztah. V rámci toho života to byl vztah na krátkou dobu, ale byl intenzivní a dodnes na něj vzpomínám. Myslím si, že to přátelský vztah byl, byl hodně hluboký, přestože trval poměrně krátce.

Ostatní přátelské vztahy vznikaly v mládí. Mám jednoho přítele, který pocházel ze sousední vesnice, jednou jsem pochopil, jak má dobré srdce, a přestože to přátelství nemá žádné objektivní důvody, trvá do dneška, jakoby z těch vzpomínek, ze zkušeností, žije do dneška. Když člověk zažije přátelství, uvědomí si to, tak na to může vzpomínat jako na vztah, který prožil. Mám jich několik, třeba čtyři. Přináší mi to mnoho, řekl bych.

Jak to vnímáte?

Vnímám to jako živou vzpomínku i na ty lidi, kteří byli dřív. Je to něco, co člověk potřebuje. Když si vzpomenu na své blízké, tak to je asi nějaké to lidství, nějaký třetí rozměr. Ten třetí rozměr, ten duchovní, někam tímto směrem směřují i ty přátelské vztahy. Ono mi to nepřináší nic jakoby z toho účtu plus mínus, ale tím duchovním směrem. Je to pro mě vztah, který směřuje do duchovních hodnot.